

MEĐUNARODNA MISIJA ZA POSMATRANJE IZBORA Republika Srbija – vanredni parlamentarni izbori, 17. decembar 2023. godine

SAOPŠTENJE O PRELIMINARNIM NALAZIMA I ZAKLJUČCIMA

PRELIMINARNI ZAKLJUČCI

Na vanrednim parlamentarnim izborima održanim 17. decembra, inače tehnički dobro organizovanim, na kojima su birači mogli da biraju između politički alternativnih opcija, dominiralo je preovlađujuće prisustvo Predsednika, čime su se uz sistemsku prednost vladajuće stranke, stvorili nejednaki uslovi. Učestalost vanrednih izbora dublje podriva poverenje javnosti u funkcionisanje demokratskih institucija, a zbog te činjenice i nedostatka političke volje, pitanje mnogih potrebnih reformi ostaje nerešeno. Osnovne slobode su uopšteno gledano poštovane u kampanji, ali su narušene usled oštre retorike, pristrasnosti u medijima, pritiska na zaposlene u javnom sektoru i zloupotrebe javnih resursa. Nedovoljna zastupljenost žena u kampanji pokazuje da je potrebno iskazati veću posvećenost obezbeđivanju jednakog učešća žena u političkom životu. Poboljšanje transparentnosti je doprinelo radu Republičke izborne komisije. Nadzorno telo za praćenje kampanje i elektronskih medija je uglavnom bilo neefikasno u sprečavanju kršenja tokom izbornog perioda. Iako su mediji izveštavali o izbornim učesnicima u skladu sa zakonom, većina nacionalnih javnih servisa nije pružila stvarno analitičko izveštavanje, pa se tako smanjila sposobnost birača da donesu informisanu odluku. Izborni dan je protekao mirno ali uz brojne proceduralne nedostatke, uključujući i nedoslednu primenu zaštitnih mera tokom glasanja i brojanja, čestu pojavu gužvi na biračkim mestima, kršenje prava na tajnost glasanja i brojni primeri grupnog glasanja.

Predsednik je 1. novembra raspustio Narodnu skupštinu i raspisao vanredne parlamentarne izbore za 17. decembar, navodeći da je opozicija zahtevala održavanje vanrednih izbora. Ovo su bili treći parlamentarni izbori za manje od četiri godine, a održali su se usred pojačane društvene polarizacije i intenzivnog nadmetanja između suprotstavljenih političkih programa. Nakon dva incidenta masovne pucnjave u maju 2023. godine, počeli su da se održavaju veliki protesti svake nedelje, u koje su se uključili predstavnici opozicionih stranki i civilnog društva, a krenuli su štrajkovi u različitim segmentima društva, zahtevajući ekonomske i političke reforme. U septembru 2023. godine, eskalirale su tenzije i slučajevi nasilja na severu Kosova, što je dalje pojačalo javnu debatu o situaciji na Kosovu.¹ Pre izbora, pojavili su se razlozi za zabrinutost zbog poštovanja slobode izražavanja, slučajeva zastrašivanja i uznemiravanja aktivista civilnog društva, članova LGBTI zajednice, drugih branitelja ljudskih prava i novinara, koji i dalje ostaju nerešeni.

Zakonski okvir pruža adekvatnu osnovu za sprovođenje demokratskih izbora. Međutim, bez obzira na nedavne zakonske izmene kojima je odgovoreno na brojne ranije preporuke KDILJP-a i Venecijanske komisije, nekoliko ključnih pitanja ostaje i dalje nerešeno, uključujući i obezbeđivanje jednakih uslova, mere sprečavanja zloupotrebe javne funkcije i državnih resursa, razdvajanje javnih funkcija od aktivnosti tokom kampanje i pitanje delotvornih mehanizama za sprečavanje zastrašivanja i pritiska na birače, uključujući i kupovinu glasova. Nekoliko sagovornika Međunarodne misije za posmatranje izbora (MMPI) reklo je da je razlog za izostanak daljih reformi činjenica da ne postoji dovoljno političke volje da se reše ključni problematični aspekti procesa, naglasivši da je potrebno pravilno sprovođenje postojećeg zakonodavstva.

Izborna administracija je efikasno i transparentno sprovela pripreme za izbore, uprkos izazovima zbog kratkih rokova i lokalnih izbora koji se istovremeno odvijaju. Brojne zainteresovane strane su

¹ Svako upućivanje na Kosovo, bez obzira na to da li se odnosi na teritoriju, institucije ili stanovništvo, treba razumeti u skladu sa [Rezolucijom 1244/99 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija](#).

pozdravile poboljšanje komunikacije i transparentnosti rada Republičke izborne komisije (RIK), zbog čega je došlo do povećanja poverenja u njen rad. Suprotno ranijim preporukama KDILJP-a i Venecijanske komisije, učešće u obukama za članove biračkih odbora (BO) nije obavezno, pa je veliki broj izmena u njihovom sastavu u poslednjem trenutku postao zabrinjavajući. Obim edukacije birača je bio ograničen, pre svega distribuiran kroz digitalne platforme. Većina materijala za edukaciju birača i izbornog materijala nije bila prilagođena biračima sa oštećenjima vida i sluha i kognitivnim poteškoćama, čime je ograničena dostupnost tih edukacija i materijala.

Birački spiskovi su ažurirani kroz Jedinostveni birački spisak (JBS) na osnovu evidencija iz opština, informacija koje su dostavile državne institucije, kao i na osnovu zahteva birača. Konačni broj birača iznosi 6.500.666. Ograničenja biračkih prava građanima kojima je sudskom odlukom oduzeta poslovna sposobnost je u suprotnosti sa međunarodnim standardima i prethodnim preporukama KDILJP-a i Venecijanske komisije. Ne postoji zabrinutost oko sveobuhvatnosti biračkog spiska, ali su se pojavili navodi da se na spisku i dalje nalaze brojne preminule osobe, uključujući i one koji su živele u inostranstvu, uz tvrdnje da se menjaju mesta prebivališta birača kako bi imali pravo glasa na lokalnim izborima, čime je smanjeno poverenje u tačnost spiska. RIK je objavio podatke o upisu birača podeljene po opštinama i biračkim mestima, omogućivši zainteresovanim stranama dodatnu proveru. Dugogodišnja preporuka KDILJP-a i Venecijanske komisije da se sprovede kompletna revizija Jedinostvenog biračkog spiska (JBS) nije urađena, a vlasti su to pripisale zakonskim ograničenjima zbog zaštite podataka o ličnosti.

U celokupno sveobuhvatnom procesu, RIK je proglasio izborne liste 18 političkih stranaka i izbornih učesnika, uključujući 7 lista koje predstavljaju manjine, a odbio je da proglasi dve liste zbog nedostataka u dokumentaciji. RIK je nedosledno primenjivao kriterijume u razmatranju statusa nacionalne manjine kada je razmatrao zahteve lista koje se deklarišu kao predstavnici nacionalnih manjina. Jedan birač može dati potpis podrške samo jednoj listi, što je suprotno primerima međunarodne dobre prakse i ranijim preporukama KDILJP-a i Venecijanske komisije.

U celokupnoj kampanji niskog intenziteta, dominirao je aktuelni predsednik, a kampanju su obeležili jaka polarizacija, agresivna retorika, diskreditovanje ličnosti, verbalno nasilje i zapaljivi govor. Prilikom kampanje su uopšteno gledano poštovane slobode izražavanja i okupljanja, a birači su zaista mogli da biraju između alternativnih političkih opcija na izborima. Međutim, slučajevi pritiska na zaposlene u javnom sektoru, zloupotrebe javnih resursa i šeme podsticanja birača izazvali su zabrinutost zbog toga da li birači zaista mogu da donesu odluku o izboru bez nedozvoljenog pritiska. Primeri ovakvih praksi, pored nekih izazova koje su imali članovi opozicije da pristupe javnim mestima, doveli su do neravnopravnih uslova i učinili su granicu između države i stranke nejasnom, što je suprotno međunarodnim standardima i stavu 5.4 Dokumenta iz Kopenhagena iz 1990. godine.

Nedavne zakonske izmene iz 2022. godine unapredile su propise o finansiranju kampanje i odgovorile su na nekoliko preporuka KDILJP-a i Venecijanske komisije. Međutim, ranije preporuke, uključujući i one koje se odnose na poboljšanje mehanizma nadzora i uvođenje ograničenja troškova kampanje ostale su nerešene, čime se smanjuje transparentnost nadzora, omogućuje se velika potrošnja tokom kampanje i potencijalno narušavaju ravnopravni uslovi. Osim toga, nedostatak regulisanja potrošnje trećih strana ostavlja prostor za zaobilaženje pravila za finansiranje kampanja. Odsustvo javne intervencije Agencije za sprečavanje korupcije (ASK) u vezi sa zloupotrebom javnih funkcija umanjilo je odvraćajuće dejstvo njenih sankcija.

Bez obzira na pojedine napore za promovisanje učešća žena, one su i dalje uopšteno gledano nedovoljno zastupljene na izabranim i imenovanim funkcijama. Sve proglašene izborne liste su ispoštovale uslov da najmanje dva od svakih pet uzastopnih kandidata na izbornoj listi moraju pripadati drugom polu. Od ukupno 2.817 poslaničkih kandidata, 1.205 (43 procenta) su žene. Žene su bile na čelu 2 izborne liste (11 procenata). Žene su nedovoljno zastupljene i u izbornoj

administraciji u kojoj žene čine 11 procenata proširenog sastava RIK-a, oko 43,6 procenata u LIK i 42 procenata u BO. Ograničena je vidljivost žena kao kandidata, a događaji u okviru kampanja retko su se bavili pitanjima rodne ravnopravnosti.

Bez obzira na to što postoji veliki broj medija, raznolikost mišljenja je smanjena zbog značajne polarizacije i jakog uticaja vlasti na većinu medija. Opozicija je naglasila da postoji stalan nedostatak pristupa medijskim servisima i emiterima da bi mogla da predstavi svoja stanovišta pre izbora. MMPI je primila veliki broj prijava o tome da su kritički novinari bili podvrgnuti verbalnim napadima, i od strane državnih zvaničnika, kao i koordinisanim napadima provladinih medija. Uprkos poželjnim zakonskim promenama, kojima se produžava zabrana emiterima da izveštavaju o učešću javnih funkcionera na događajima prilikom otvaranja objekata javne infrastrukture, došlo je do stvaranja neravnopravnih uslova zbog opsežne promocije državnih infrastrukturnih projekata tokom perioda kampanje od strane javnih funkcionera koji nisu kandidati. Iako su svi nacionalni kanali koji su praćeni izveštavali o aktivnostima izbornih učesnika i lista tokom kampanja u skladu sa zakonom, u medijima su dominirale vladajuće stranke i pozitivno izveštavanje o predsedniku. Odsustvo stvarnog analitičkog izveštavanja kod većine medija koji su praćeni utiče na sposobnost birača da biraju na osnovu informisane odluke. Nadzorno Regulatorno telo za elektronske medije (REM) je zadržalo pre svega pasivan pristup u regulisanju ponašanja medija tokom kampanje.

U zavisnosti od predmeta, pravnu osnovu za podnošenje prigovora imaju svi podnosioci izbornih lista, političke stranke, kandidati, poslaničke grupe i birači, ali ne i domaći posmatrači čime se ograničava delotvornost njihove uloge posmatrača. RIK je primio 23 prigovora, nakon opsežnih rasprava, neki od ovih prigovora su odbačeni iz formalnih razloga. Do dana izbora, Upravni sud je odlučivao o sedam žalbi i objavio je svoje obrazložene odluke. Svi prigovori i žalbe su razmatrani u okviru zakonskog roka. Neki od sagovornika MMPI su ukazali na činjenicu da imaju ograničeno poverenje u nepristrasno odlučivanje o njihovim prigovorima od strane izbornih komisija i sudova. Internet registar prigovora i žalbi koji vodi RIK je redovno ažuriran, što je doprinelo transparentnosti rešavanja izbornih sporova.

Zakon jasno daje mogućnost posmatranja domaćim i međunarodnim posmatračima, a nekoliko organizacija sprovelo je dugoročno posmatranje na nivou cele zemlje, dok su se neke od njih fokusirale na određene aspekte procesa, uključujući i sprovođenje medijskog monitoringa i analize finansiranja kampanje. RIK je akreditovao ukupno 5.112 posmatrača iz 9 organizacija civilnog društva (OCD) i 475 međunarodnih posmatrača iz 25 organizacija, doprinoseći na taj način transparentnosti izbornog procesa. Nekoliko organizacija civilnog društva (OCD) su napomenule MMPI da postoji atmosfera pritiska i smanjenog prostora za aktivnosti civilnog društva.

Izborni dan je protekao mirno ali je narušen izolovanim slučajevima nasilja, proceduralnim nepravilnostima i čestim navodima da se birači organizovano prevoze autobusima kako bi dali podršku vladajućoj stranci na lokalnim izborima. Iako je MMPI uopšteno gledano pozitivno ocenila procedure u procesu glasanja, posmatrači su primetili česte pojave gužve na biračkim mestima i nedoslednu primenu procedura, čime se potvrđuje da postoji potreba za adekvatnom obukom. Primećeni su i slučajevi ozbiljnih nepravilnosti, kao što je kupovina glasova i ubacivanje više glasačkih listića u glasačku kutiju odjednom. Tajnost glasanja nije u dovoljnoj meri obezbeđena, što je u suprotnosti sa preporukama KDILJP-a i Venecijanske komisije. Primećeni su i česti slučajevi grupnog glasanja, neki od slučajeva nedozvoljenog uticaja na birače, nedozvoljenog praćenja izlaznosti birača i fotografisanja glasačkih listića. Brojanje glasova na biračkim mestima i tabelarni prikaz u lokalnim izbornim komisijama su ocenjeni efikasnim, međutim, proceduralne zaštitne mere nisu dosledno primenjivane u okviru ovih procesa. Nakon zatvaranja birališta, RIK je počeo da objavljuje rezultate na internetu, a na osnovu projekcija prema nezvaničnim podacima premijerka je proglasila pobedu vladajuće stranke.

PRELIMINARNI NALAZI

Kontekst

Predsednik Aleksandar Vučić je 13. oktobra 2023. godine najavio planove o održavanju parlamentarnih izbora do kraja godine, navodeći da je većina opozicionih stranaka zahtevala održavanje vanrednih izbora.² U skladu sa Ustavom, a na osnovu predloga Vlade, predsednik je 1. novembra raspustio Narodnu skupštinu i raspisao vanredne parlamentarne izbore za 17. decembar.³ Istog dana, predsednik Skupštine je raspisao lokalne izbore u 65 od 174 jedinica lokalne samouprave, uključujući i glavni grad, a tome su prethodile iznenadne i istovremene ostavke gradonačelnika vladajuće stranke.⁴ Dana 16. novembra, za isti dan raspisani su i pokrajinski izbori za Skupštinu Autonomne pokrajine Vojvodine.⁵ Ovo su bili treći parlamentarni izbori za manje od četiri godine. Česti vanredni izbori još dublje narušavaju poverenje ljudi u demokratske institucije i izborne procese i ne doprinose efikasnom demokratskom upravljanju.

Političkim okruženjem nastavlja da dominira vladajuća Srpska napredna stranka (SNS) i aktuelni predsednik, još od 2012. godine.⁶ Posle vanrednih parlamentarnih izbora u aprilu 2022. godine, SNS je od ukupno 250 mandata u Skupštini dobio 120 mandata, dok je opoziciona koalicija „Ujedinjeni za pobedu Srbije“ osvojila 38 mandata, a Socijalistička partija Srbije (SPS) 31 mandat.⁷ Nakon dve masovne pucnjave u maju 2023. godine, počeli su da se organizuju veliki protesti „Srbija protiv nasilja“ jednom nedeljno, a nastali su kao reakcija na percipiranu neaktivnost vlasti, zahtevajući političke reforme.⁸ Tokom narednih meseci, organizovani su štrajkovi i protesti u različitim sektorima, počev od poljoprivrednika, nastavnika i poštanskih radnika, uz postavljanje ekonomskih zahteva. U septembru 2023. godine, tenzije i pojave nasilja su eskalirale na severu Kosova, čime se pojačala javna rasprava o situaciji na Kosovu.

Vanredni parlamentarni izbori su se odvijali u atmosferi pojačane polarizacije i nezadovoljstva ekonomskim i socijalnim stanjem društva u Srbiji. Većina izbornih učesnika je formulisala svoje strategije oko dva veća bloka: onog koji predvodi SNS „Aleksandar Vučić – Srbija ne sme da stane“ i bloka koji čini grupa stranaka koje su se priklonile „proevropskoj opoziciji“ pod nazivom „Srbija

² Nekoliko opozicionih stranaka je između juna i oktobra zahtevalo vanredne izbore kako bi se „stabilizovale društvene okolnosti“. U istom tom periodu, neki predstavnici opozicije u skupštini su počeli da bojkotuju sednice skupštine.

³ Na osnovu informacija koja je objavila vlada, u predlogu se kaže sledeće: „Održavanje novih parlamentarnih izbora [...] obezbedilo bi viši stepen demokratičnosti, smanjenje tenzija koje se stvaraju između suprotstavljenih opcija u društvu, odbacivanje isključivosti i govora mržnje i afirmisanje prava na slobodno iznošenje mišljenja i stavova o određenim političkim, ekonomskim i drugim pitanjima, uključujući i dalju afirmaciju evropskih vrednosti“. Ceo tekst predloga nikad nije bio javno objavljen.

⁴ Nekoliko predstavnika opozicije i zainteresovanih strana građanskog društva javno je izrazilo zabrinutost jer su vanredni izbori raspisani bez jasnog objašnjenja, a rekli su i da su ove opštine inače SNS uporišta.

⁵ Počev od 28. septembra, gradonačelnici iz vladajuće koalicije su počeli da daju ostavke, omogućivši tako održavanje lokalnih izbora.

⁶ U maju 2023. godine, g. Vučić je podneo ostavku na mesto predsednika SNS-a, a nasledio ga je ministar odbrane, Miloš Vučević.

⁷ Pored toga, NADA je osvojila 15 mandata, *Moramo* 13, *Dveri* i *Zavetnici* po 10 svaka, a Savez vojvođanskih Mađara (SVM) 5, Stranka pravde i pomirenja (SPP) 3, Stranka demokratske akcije i Zajedno za Vojvodinu po 2 mandata svaka, a Koalicija Albanaca Doline 1 mandat.

⁸ Tokom dva incidenta, u beogradskoj osnovnoj školi je 3. maja ubijeno devetoro dece i čuvar, a osam osoba je ubijeno u Mladenovcu 4. maja. Protestanti su zahtevali ostavke više zvaničnika, uključujući i ostavke ministara unutrašnjih poslova i obrazovanja, direktora Bezbednosno-informativne agencije, glavnih i odgovornih lica javnih medijskih servisa i regulatornog tela za medije (REM), kao i oduzimanje dozvole za emitovanje televizijama Pink i Happy.

protiv nasilja“.⁹ Domaće i međunarodne organizacije naglasile su da pre izbora i dalje ostaju nerešena brojna ranija pitanja, koji se odnose na poštovanje slobode izražavanja, kao i slučajevi zastrašivanja i uznemiravanja aktivista civilnog društva, predstavnika LGBTI zajednice, drugih branitelja ljudskih prava i novinara.¹⁰

U Srbiji je 2021. godine usvojena Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost 2021–2023, uz prateći Akcioni plan za sprovođenje za 2022. godinu. Međutim, svi napori da se promoviše učešće žena nisu bili dovoljni i žene su i dalje nedovoljno zastupljene na izabranim i imenovanim funkcijama.¹¹ Zastupljenost žena u odlazećem sazivu Narodne skupštine iznosila je 34,8 procenata.¹² Od 29 ministara u odlazećoj Vladi, što uključuje i premijerku, 11 su žene, što je smanjenje sa 46 na 38 procenata u odnosu na prethodni sastav Vlade.

Pravni okvir i izborni sistem

Srbija je strana potpisnica međunarodnih i regionalnih instrumenata o održavanju demokratskih izbora.¹³ Pravni okvir za parlamentarne izbore čini Ustav iz 2006. godine, Zakon o izboru narodnih poslanika (ZINP), drugi zakonski akti, kao i uputstva i odluke Republičke izborne komisije (RIK).¹⁴ Nakon dva opsežna međustranačka dijaloga između vladajućih stranaka i opozicije, izborni zakonodavstvo je poslednji put značajno revidirano 2022. godine, kada je odgovoreno na ranije preporuke KDILJP-a o izbornoj administraciji, finansiranju kampanje i rešavanju izbornih sporova. Od tada zakonodavstvo uglavnom nije menjano, osim dva nova zakona u oblasti informisanja i medija, koji su usvojeni u oktobru 2023. godine (videti pod *Mediji*).

Uopšteno gledano, zakonski okvir pruža adekvatnu osnovu za sprovođenje demokratskih izbora. Međutim, nekoliko ranijih preporuka KDILJP-a i Venecijanske komisije nisu rešene i dalje u dovoljnoj meri, kao ni mere predviđene u okviru međustranačkog dijaloga uz posredovanje Evropskog parlamenta, uključujući one koje se odnose na obezbeđivanje ravnopravnih uslova, mera za sprečavanje zloupotrebe javne funkcije i državnih resursa, razdvajanje javnih funkcija od aktivnosti u kampanji i delotvornih mehanizama za sprečavanje zastrašivanja i pritisaka na glasače.¹⁵

⁹ Stranke odlazeće vladajuće koalicije, koja uključuje SNS, SPS, Jedinstvenu Srbiju (JS), SVM, SPP kao i Demokratski savez Hrvata Vojvodine, učestvuju na izborima sa sopstvenom listom. Koaliciju „Srbija protiv nasilja“ predvodi Stranka slobode i pravde (SSP), Narodni pokret Srbija (NPS) i Zeleno-levi front (ZLF), zajedno sa 11 drugih stranaka i pokreta.

¹⁰ U maju 2023. godine, Evropski parlament je u svojoj [rezoluciji](#) osudio „dalje urušavanje slobode izražavanja, slučajeve govora mržnje i povećan broj strateških tužbi protiv učešća javnosti“.

¹¹ U izveštaju iz 2021. godine, [Rodni profil Srbije – EU rodni profili država](#), dat je zaključak da su „rodne norme i stereotipi [...] prisutni na svim nivoima društva i utiču na nivo svesti institucija, znanje i kapacitet da se sprovede mandati, uz ograničene ljudske i finansijske resurse“. U UN izveštaju iz 2023. godine, [Izveštaj o stanju rodne ravnopravnosti u Srbiji](#), prepoznaje se „spor ali stabilan napredak“, a dodaje se „da je u 2022. godini, od 145 opština u Srbiji, 17 opština imalo žene za predsednike opština (11,7 procenata), a 5 od 29 gradonačelnika gradova (17 procenata) čine žene“. Na osnovu [Globalnog izveštaja o rodnom jazu](#) Svetskog ekonomskog foruma za 2022. godinu, Srbija je rangirana kao 23. od 146 zemalja u pogledu političkog osnaživanja žena.

¹² U 2023. godini, Srbija se našla na 47. mestu Svetskog indeksa međuparlamentarne unije o položaju žena u nacionalnim parlamentima.

¹³ Uključujući i [Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine](#), [Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine](#), [Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965. godine](#), [Konvenciju UN protiv korupcije iz 2003. godine](#), [Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom iz 2006. godine](#), kao i [Evropsku konvenciju o ljudskim pravima iz 1950. godine](#).

¹⁴ Relevantne odredbe se, između ostalog, mogu naći u Zakonu o finansiranju političkih aktivnosti (ZFPA) iz 2022. godine, Zakonu o jedinstvenom biračkom spisku iz 2009. godine, Zakonu o sprečavanju korupcije iz 2019. godine, Zakonu o političkim strankama iz 2009. godine, Zakonu o upravnim sporovima iz 2009. godine, Zakonu o opštem upravnom postupku iz 2016. godine i Krivičnom zakoniku iz 2005. godine.

¹⁵ Pogledati [Zajedničko mišljenje](#) KDILJP-a i Venecijanske komisije o ustavnom i zakonskom okviru funkcionisanja demokratskih institucija, u kojem se preporučuje da „uzimajući u obzir mere širokog obima kojima se sprečava zloupotreba funkcije i javnih resursa, uključujući i detaljno regulisanje takvih praksi, treba predvideti mehanizme o usklađenosti i sprovođenju, i propisati srazmerne sankcije koje će delovati odvraćajuće“.

Pored toga, nedostatak usklađenosti u zakonskom okviru dovodi do propusta i povremenih nedoslednosti.¹⁶

Međuresorna Radna grupa za koordinaciju i praćenje sprovođenja primene preporuka za unapređenje izbornog procesa koju je osnovala Vlada ponovo je sazvana u martu 2023. godine; međutim, njen napredak je bio ograničen kada je reč o preostalim nerešenim pitanjima, a sagovornici iz Vlade su to pripisali vremenskim ograničenjima pre vanrednih izbora.¹⁷ Nekoliko sagovornika MMPI pomenulo je da ne postoji dovoljno volje da se reše problematični aspekti izbornog procesa i naglasili da je neophodno pravilno sprovođenje postojećeg zakonodavstva.

250 poslanika Narodne skupštine bira se na četvorogodišnji mandat prema proporcionalnom predstavničkom sistemu unutar jedne izborne jedinice koja obuhvata celokupno područje zemlje sa zatvorenim izbornim listama. Mandati se dodeljuju proglašenim listama kandidata koje osvoje najmanje 3 procenta glasova birača. Izborne liste koje predstavljaju nacionalne manjine izuzete su od tog cenzusa.¹⁸

Izborna administracija

Izbori se sprovode na tri nivoa strukture izborne administracije, na čelu sa RIK-om i 166 lokalnih izbornih komisija (LIK) i 8.273 biračka odbora (BO).¹⁹ Članove izbornih komisija predlagale su političke stranke, srazmerno svojoj zastupljenosti u Narodnoj skupštini i lokalnim skupštinama.²⁰ Na osnovu zakonskih izmena iz 2022. godine, propisuje se ravnopravna rodna zastupljenost i uključivanje osoba sa invaliditetom u organe izborne administracije. Međutim, zbog činjenice da ne postoji mehanizam izvršenja, ove odredbe nisu proaktivno sprovedene.

RIK čini 17 stalnih i 18 dodatnih članova proširenog sastava, koje su imenovali učesnici na izborima, a 11 od njih su žene (31 procenat). RIK je održavao redovne sednice otvorene za medije i posmatrače, koje su emitovane i na internetu, i objavljujao je sve svoje odluke u roku od 24 sata, kako je propisano zakonom, što povećava transparentnost.²¹ Dokumentacija je na vreme dostavljana svim članovima pre početka sednica, što je olakšavalo smislene rasprave o stavkama dnevnog reda. RIK je uveo elektronski sistem za upravljanje dokumentima, i po prvi put, uveo elektronsko glasanje na sednicama na kojima su se donosile odluke, što je doprinelo efikasnosti rada ovog tela.

RIK je efikasno sproveo pripreme za izbore, bez obzira na ograničene ljudske resurse i kratak vremenski period koji je imao na raspolaganju pre vanrednih izbora. Zbog svojih organizacionih kapaciteta, RIK je uglavnom dobio poverenje većine zainteresovanih strana, a mnoge OCD i predstavnici političkih stranaka su primetili da je RIK poboljšao komunikaciju i transparentnost.

¹⁶ Na primer, Zakon o lokalnim izborima (ZLI) propisuje da se može podneti prigovor protiv odluka LIK-a u roku od 72 sata, ali upućuje i na ZINP, u kojem je rok za žalbe 48 sati. ZINP i ZLI propisuju drugačiji način formiranja biračkih odbora, a ukoliko se izbori održavaju istovremeno, ZLI samo konstatuje da glasanje treba da sprovede „isti“ birački odbori.

¹⁷ Prema rečima Vlade, Radna grupa je doprinela sprovođenju praktičnih i regulatornih izmena, uključujući i uputstva za izbornu administraciju, bolje obuke za Agenciju za sprečavanje korupcije (ASK) i lakše upisivanje građana bez stalnog prebivališta na biračke spiskove. Nekoliko sagovornika MPI KDILJP-a je konstatovalo da nedostaje transparentnost u radu ove grupe.

¹⁸ Osim toga, ovaj cenzus ne važi za manjinske liste, a količnici izbornih lista nacionalnih manjina koje su osvojile manje od 3 procenta glasova uvećavaju se za 35 procenata prilikom raspodele mandata.

¹⁹ Uključujući posebna biračka mesta (BM) koja su oformljena u 29 kazneno-popravnih zavoda i 81 srpsko diplomatsko predstavništvo u 35 zemalja u kojima se sprovodi glasanje van zemlje.

²⁰ Svi organi za upravljanje izbornim procesom rade u okviru stalnog i proširenog sastava, a prošireni sastav čine članovi koje su imenovali proglašene izborne liste i oni mogu imati svoje zamenike (članove zamenike).

²¹ Iako su informacije bile u potpunosti dostupne u bazi podataka, nisu predstavljene u formatu prilagođenom korisnicima, jer su odluke izborne administracije mogle da se pretražuju samo po filteru za tip izbora ili vrstu odluke, a sistem nije dozvoljavao da se pretražuju dokumenta preko specifičnih ključnih reči.

Delimično odgovarajući na neke od ranijih preporuka KDILJP-a i Venecijanske komisije, uključujući preporuke za rešavanje gužva na biralištima i pravovremenog objavljivanja rezultata izbora podeljeno po biračkim mestima, RIK je izmenio deset postojećih uputstava i usvojio dva nova uputstva.²² Neke političke stranke i OCD su kritikovale neke nove odredbe, ističući nedostatak jasnoće po pitanju rokova za zamenu članova BO u proširenom sastavu, kao i da se uputstvom ne propisuje da se celokupan tekst prigovora unese u zapisnik o rezultatima BO. Iako su na nekoliko sednica RIK-a članovi iz redova opozicije uložili prigovore, odluke su se uvek usvajale glasovima članova koji predstavljaju parlamentarnu većinu u skladu sa prvobitnim predlozima.²³

Većina LIK je efikasno sprovela tehničke pripreme, ipak, neke od njih su izrazile zabrinutost zbog toga što se istovremeno održavaju parlamentarni i lokalni izbori, nedovoljnog broja imenovanja za BO kao i velikog broja izmena u poslednjem trenutku u sastavu BO. Mnoge LIK su bile podložne političkom uticaju zbog preklapanja njihovog članstva i infrastrukture sa lokalnim vlastima u kojima dominantnu poziciju ima vladajuća koalicija. U skladu sa zakonom, odluke LIK-a i ostali relevantni materijali su objavljeni sa sajtu RIK-a. Kako bi se obezbedila transparentnost, neke opštine su takođe objavljivale ova dokumenta na internetu. Žene su bile u proseku 43,6 procenata stalnog članstva u lokalnim izbornim komisijama, i činile su oko 42 procenta članova biračkih odbora.²⁴

Za glasače sa mestom prebivališta na Kosovu, formirano je pet LIK-ova i 51 BO. Zbog nemogućnosti obrazovanja biračkih mesta u opštinama prebivališta birača, biračka mesta su uspostavljena u gradu Vranju i opštinama Kuršumlija, Raška i Tutin.

RIK je organizovao obuke uživo i putem interneta za komisije niže nadležnosti, unapredivši svoje priručnike za obuku, usredsredivši se na lekcije koje su naučene na prethodnim izborima, procedure tokom izbornog dana, utvrđivanje izbornih rezultata i odlučivanje po prigovorima. Na većini obuka za BO, dugoročni posmatrači (LTO) misije za posmatranje izbora KDILJP-a su izvestili da je prisustvo bilo slabo, da predavači nisu bili dovoljno pripremljeni i angažovani, da je obuka uglavnom obavljena u vidu predavanja i korišćenjem vizuelnih materijala koji nisu prilagođeni korisnicima. Uprkos ranijim preporukama KDILJP-a i Venecijanske komisije, učešće na obuci nije bilo obavezno.²⁵ RIK je sproveo edukaciju birača ograničenog obima i fokusirao se na mobilizaciju birača i proveru podataka o upisu birača u birački spisak od strane građana. Edukacija je uglavnom sprovedena kroz internet platforme, uz dodatnu pokrivenost na medijskim servisima. Neke organizacije civilnog društva radile su na edukaciji birača, uglavnom na internetu i sprovodile su kampanje „izađi-i-glasaj“.

Zakon propisuje da biračka mesta budu dostupna biračima sa fizičkim invaliditetom. RIK je zahtevao od lokalnih uprava da odrede prostorije za biračka mesta na osnovu obaveznih procena o

²² Novim odredbama se, između ostalog, obavezuju lokalne uprave da prikupljaju i koriste podatke o pristupačnosti kada određuju biračka mesta, određuju se rokovi za zamenu članova BO, propisuju dodatne funkcije za kontrolore za redove i glasačke kutije na dan izbora kako bi se izbegle gužve na biralištima i obezbedila tajnost glasanja, propisuje redovno objavljivanje podataka o izlaznosti birača i rezultata izbora po biračkim mestima, kao i detaljno objavljivanje dokumenata LIK-ova.

²³ Nekoliko članova RIK-a koji su predstavnici opozicije je 8. decembra pokrenulo pisanje nacrtu uputstava u vezi sa radom tužilaštva za postupanje po izbornim prigovorima, čuvanja elektronskih materijala LIK-a, statusa članova BO u slučaju da se istovremeno održavaju parlamentarni i lokalni izbori, kao i o načinu postavljanja paravana na biračkim mestima. Nije bilo dovoljno članova RIK-a da bi se zakazala ova sednica. Predsednik RIK-a je 15. decembra sazvao sednicu, međutim, ove predloge nije podržalo dovoljno članova svojim glasovima da bi se uključili na dnevni red. Na ovoj sednici, članovi RIK-a iz opozicije su naveli da se ovakvim akcijama urušava kolegijalnost RIK-a, a da veliki broj izbornih nedostataka ostaje nerešen.

²⁴ U LIK-ovima je najmanja zastupljenost žena (manje od 10 procenata) zabeležena u Bujanovcu, Plandištu, Preševu i Sjenici, dok je najveća zastupljenost (preko 70 procenata) zabeležena u Grockoj u Beogradu, Irigu, Ivanjici i Novom Kneževcu.

²⁵ Nekoliko političkih stranaka je obavestilo međunarodnu posmatračku misiju KDILJP-a da su oni obučavali članove BO koje su oni imenovali.

pristupačnosti biračkih mesta. Međutim, lokalne uprave su se na različite načine pridržavale ovog zahteva (pogledajte *Dan izbora*). Pored informacija na sajtu RIK-a i nekoliko video snimaka sa informacijama za birače koji su prevedeni na znakovni jezik, većina materijala za edukaciju birača i izbornog materijala nije bila prilagođena biračima sa oštećenjima vida i sluha i kognitivnim poteškoćama, čime je ograničena dostupnost tih edukacija i materijala. RIK nije vodio evidenciju o pristupačnosti biračkih mesta.

Registracija birača

Pravo glasa imaju svi građani koji na dan izbora imaju 18 godina, osim onih kojima je odlukom suda u potpunosti oduzeta poslovna sposobnost. Oduzimanje prava glasa na osnovu intelektualnih i psihosocijalnih poteškoća u suprotnosti je sa međunarodnim standardima i prethodnim preporukama KDILJP-a.²⁶

Registracija birača je pasivan proces. Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave (MDULS) je zaduženo za vođenje Jedinog biračkog spiska (JBS). Nakon izmena iz 2022. godine, Zakon o izboru narodnih poslanika ne propisuje više adresu stalnog prebivališta kao preduslov za izbornu pravo. U praksi, građani bez adrese stalnog prebivališta su prethodno automatski uklonjeni iz JBS. U septembru 2023. godine, MDULS i MUP su objavili da će glasači bez adrese stalnog prebivališta ostati na biračkom spisku na osnovu svoje poslednje zabeležene adrese. Misija za posmatranje izbora (MPI) KDILJP-a nije uspela da proveri praktično sprovođenje ovih radnji, usled ograničenog pristupa podacima iz biračkog spiska.²⁷

Birači su mogli da provere svoje podatke iz biračkog spiska u prostorijama lokalne uprave ili na internetu i podnesu zahtev za ispravke do 13. decembra. Od septembra 2023. godine, proveru i zahtevi za ispravke su se mogli obaviti i preko portala elektronske uprave.²⁸ Iako većina sagovornika MMPI nije izrazila zabrinutost zbog sveobuhvatnosti biračkog spiska, postoji opšta zabrinutost da su u JBS upisane brojne preminule osobe, uključujući i one koji su živeli u inostranstvu, a postoje i mnogi navodi da se menjaju mesta prebivališta birača kako bi imali pravo glasa na lokalnim izborima, čime je smanjeno poverenje u tačnost spiska.²⁹ Dugogodišnja preporuka KDILJP-a i Venecijanske komisije da se sprovede kompletna revizija JBS nije ispunjena, a vlasti su to pripisale zakonskim ograničenjima zbog zaštite podataka o ličnosti.³⁰

Posebni birački spiskovi sastavljeni su za birače pripadnike vojske i birače u kazneno-popravnim zavodima.³¹ Zakon dozvoljava da se dostave zahtevi za glasanje van biračkog mesta u ime drugih birača, bez njihove saglasnosti ili bilo koje vrste formalnog dokaza, do 11 časova na dan izbora.

²⁶ Pogledati članove 12. i 29. [Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom iz 2006. godine \(CRPD\)](#). Stav 9.4 [Komunikacije CRPD Komiteta br. 4/2011](#) iz 2013. godine kaže „isključivanje prava glasa na osnovu percipirane ili stvarne psihosocijalne ili intelektualne invalidnosti, uključujući i ograničenje na osnovu individualne ocene, predstavlja diskriminaciju na osnovu invaliditeta, u smislu člana 2. Konvencije“.

²⁷ Dato pojašnjenje ne navodi da li će glasači čije su adrese „pasivizirane“ pre septembra 2023. godine biti ponovo uneseni u spisak. Uprkos brojnim zahtevima, MDULS nije pružio pojašnjenje MPI KDILJP-a.

²⁸ Prema MDULS-u, od raspisivanja izbora, 461 građanin je zahtevao ispravke svojih podataka iz biračkog spiska kroz portal elektronske uprave.

²⁹ Vlasti su javno opovrgle tvrdnje o stotinama fiktivnih upisa dnevno u Beogradu čiji je cilj navodno povećanje podrške vladajućoj koaliciji, naglasivši da podaci o upisu birača u biračkom spisku ukazuju na stabilnost broja upisanih birača u glavnom gradu. MDULS je odgovorio na zabrinutost usled nedoslednosti između broja upisanih birača i podataka iz popisa stanovništva, [naglasivši](#) da nije moguće pravo poređenje između broja stanovnika prema popisu i broja upisanih birača, zbog toga što se koristi drugačija metodologija za obradu ova dva skupa podataka.

³⁰ U septembru 2019. godine, MDULS je uspostavilo radnu grupu za reviziju JBS, u čiji rad su uključene i OCD. Međutim, revizija nije urađena usled zakonskih ograničenja zbog zaštite podataka i mišljenja Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti kojima su ograničene mogućnosti revizije za OCD.

³¹ Prema RIK-u, 39.270 birača je upisano u spisak za glasanje u inostranstvu, a 6.876 birača u zatvorima i pritvorima upisano je na posebne biračke spiskove.

Trenutne odredbe o glasanju van biračkog mesta ne sadrže neophodne garancije protiv zloupotrebe, a veliki broj prijava može potencijalno da ugrozi rad BO. Konačan broj birača na ovim izborima bio je 6.500.666. RIK je objavio podatke o upisu birača na birački spisak podeljene po opštinama i biračkim mestima, omogućivši zainteresovanim stranama dodatnu proveru.

Podnošenje i proglašenje kandidata

Svi državljani koji imaju pravo glasa mogu da se kandiduju na parlamentarnim izborima. Političke stranke, koalicije ili grupe koje se sastoje od najmanje 10 birača sa pravom glasa, mogle su da predlože liste kandidata za poslanike RIK-u, pod uslovom da predaju najmanje 10.000 potpisa podrške birača (5.000 za liste koje predstavljaju nacionalne manjine). Dva od svakih pet uzastopnih kandidata na izbornoj listi moraju pripadati drugom polu.

Potpisi podrške moraju biti overeni od strane javnih notara, opštinske uprave ili sudova. Overa svakog potpisa košta 30 dinara, što predstavlja finansijski teret za manje političke stranke.³² Osim toga, jedan birač može dati podršku samo jednoj izbornoj listi, što je suprotno primerima međunarodne dobre prakse i prethodnim preporukama KDILJP-a i Venecijanske komisije.³³ Prema podacima RIK-a, četiri procenta važećih potpisa podrške je odbačeno jer su birači već potpisali za drugu listu.³⁴ Dva kandidata su dostavila potpise podrške, ali ih je RIK odbacio jer nisu bili pravno valjani.³⁵

Izborni učesnici su mogli da isprave nepravilnosti u svojoj dokumentaciji za kandidaturu u roku od 48 sati nakon objavljivanja RIK-ove odluke. Međutim, po zakonu, podnosioci nemaju tu mogućnost ako se predloženi kandidat ne nalazi na biračkom spisku ili je već upisan na drugoj listi. RIK je odbio proglašenje liste „Ruskog manjinskog saveza“, tvrdeći da jedan od njenih kandidata nije upisan u birački spisak, i nije omogućio ovoj stranci da ispravi taj nedostatak.

Uopšteno gledano, podnošenje i proglašenje kandidata je sveobuhvatno. Ukupno je 20 izbornih kandidata predalo izborne liste. RIK je odbio dve liste, a proglasio ukupno 18 lista, a među njima je i 7 lista nacionalnih manjina.³⁶ Izborne liste je predložilo 10 koalicija, 6 stranaka i 2 grupe građana. Od ukupno 2.817 poslaničkih kandidata, 1.205 (43 procenata) su žene, ali su žene bile na čelu samo 2 izborne liste (11 procenata).

Okruženje u kojem se odvija kampanja

Izborna kampanja je zvanično počela raspisivanjem izbora i završila se 14. decembra u ponoć. Birači su zaista mogli da biraju između alternativnih političkih opcija na ovim izborima. Slobode izražavanja i okupljanja u kampanji su pretežno poštovane, ali postoji zabrinutost zbog primera pritiska na zaposlene u javnom sektoru, zloupotrebe javnih resursa i šema podsticanja birača, te je pitanje da li

³² 1 EUR vredí 117 RSD (srpski dinar).

³³ U stavu 196. [Smernica KDILJP-a i Venecijanske komisije o regulisanju političkih stranaka iz 2020. godine](#), preporučuje se da se „izbegava zahtev da jedan građanin ima pravo da potpisom pruži podršku samo jednoj stranci, jer takvi propisi mogu uticati na pravo građana i građanki na slobodu udruživanja“.

³⁴ Ukupno je poništeno oko 6.000 potpisa podrške jer su ti birači dali potpis i drugim listama. Kod onih političkih stranaka koje su svoje liste predale malo pre isteka roka, stopa odbačenosti potpisa iznosi preko 10 procenata. Na primer, lista „Čedomir Jovanović – Mora drugačije“ je imala stopu odbačenih potpisa od 10,9 procenata, dok je lista „Albanska demokratska alternativa – Ujedinjena Dolina“ imala stepen odbačenih potpisa od 12,4 procenata.

³⁵ RIK je poslao upit tim opštinama, koje su potvrdile da nisu overile potpise o kojima je reč. Nakon toga, opštine su navodno pokrenule zakonski postupak kod relevantnih organa za sprovođenje zakona. Pored toga, neke OCD [su zahtevale](#) od tužilaštva da preduzme akcije u svim navodnim slučajevima falsifikovanja potpisa i overa, uključujući i u vezi sa lokalnim izborima.

³⁶ Pored činjenice da jedan od njenih kandidata nije ispunio uslove, lista „Ruskog manjinskog saveza“ je odbijena iz nekoliko drugih razloga, uključujući i dostavljanje potpisa podrške koji nisu pravno valjani. Lista „Dosta! Evropski put“ je odbijena usled nedovoljnog broja potpisa podrške. Obe stranke su se žalile Upravnom sudu koji je potvrdio odluke RIK-a.

birači mogu slobodno da biraju usled nedozvoljenog pritiska. Primeri ovakvih praksi, pored nekih izazova koje su imali članovi opozicije da pristupe javnim lokacijama, doveli su do neravnopravnih uslova a vladajuća stranka i koalicija su dobile neopravdanu prednost, čime je granica između države i stranke postala nejasna, što je suprotno stavu 5.4 Dokumenta iz Kopenhagena iz 1990. godine.³⁷

Aktivnosti u kampanji koje je posmatrala MPI KDILJP-a su bile u velikoj meri niskog intenziteta, jer su izborni učesnici pre svega organizovali mala okupljanja, kampanju vrata do vrata i deljenje letaka.³⁸ U većem delu zemlje kampanjom je dominirala istaknuta vidljivost aktuelnog predsednika kao i SNS-a, dok je opozicija usmerila svoje napore na neke od većih gradova, njena vidljivost je inače bila ograničena. Period kampanje je bio obeležen velikim brojem slučajeva zapaljivog govora, oštre retorike, verbalnih napada i kampanje blaćenja.³⁹ MMPI je dobila izveštaje o tome da opozicione stranke i kandidati imaju poteškoća da obezbede prostorije za održavanje aktivnosti tokom kampanje.⁴⁰ U kampanji je fokus pre svega bio na ekonomskim pitanjima a manje na politici pristupanja Srbije EU i međunarodnim odnosima, statusu Kosova i migracijama. Dok je vladajuća koalicija naglašavala svoja postignuća, opozicija je stavila veći naglasak na smenu predsednika, borbu protiv korupcije i sprečavanje nasilja, naročito kao odgovor na masovne pucnjave u maju.

Uprkos ranijim preporukama KDILJP-a i Venecijanske komisije, propisima koji regulišu izbornu kampanju ne obezbeđuju se ravnopravni uslovi za sve učesnike i ne postoje efikasni mehanizmi izvršenja. Zakon dozvoljava javnim funkcionerima, uključujući i predsednika, da učestvuju u političkim aktivnostima, ako to nije u sukobu sa njihovom funkcijom. Predsednik Vučić, iako nije kandidat na ovim izborima, preuzeo je centralnu ulogu učestvujući u kampanji i bio je stalno prisutan na događajima SNS-a, pojavljujući se tokom kampanje na televiziji i na bilbordima, čime se njegovoj stranci daje neopravdana prednost.⁴¹ Brojni predstavnici opozicije su izrazili zabrinutost da lista predvođena SNS-om nosi ime po g. Vučiću, što je pored korišćenja njegovog imena i slike u kampanji, suprotno ustavnom principu da predsednik treba da izražava državno jedinstvo Srbije.

Predstavnici opozicionih stranaka, birači i OCD su izneli brojne navode o slučajevima pritiska, naročito na zaposlene u javnom sektoru da se iskaže podrška vladajućoj stranci i učestvuje na

³⁷ Stav 5.4 [Kopenhaškog dokumenta OEBS-a](#) iz 1990. godine predviđa „jasno razdvajanje između države i političkih stranaka“. U [Zajedničkim smernicama za sprečavanje i reagovanje na zloupotrebu administrativnih resursa tokom izbornih procesa](#) KDILJP-a i Venecijanske komisije, zahteva se da pravni okvir „obezbedi jasnu granicu između obavljanja politički osetljivih javnih funkcija, naročito viših upravljačkih funkcija, i kandidatura“.

³⁸ MPI KDILJP-a posmatrala je ukupno 46 događaja tokom kampanje za 12 izbornih lista i 26 političkih stranaka. Žene su činile ukupno 20 procenata govornika i 36 procenata učesnika.

³⁹ Osim toga, oštri i provokativni tekstovi protiv vodećih opozicionih ličnosti objavljeni su na sajtu SNS-a, uključujući i [Dragana Đilasa](#); [Miloša Jovanovića](#), [Vojslava Mihailovića](#) i [Borka Stefanovića](#); 16. novembra su prostorije SSP-a prekrivene uvredljivim [grafitima](#) i nalepticama protiv predsednika stranke; a nacističke poruke i [svastika](#) su ispisane sprejem na kući aktiviste romskog porekla iz Narodnog pokreta Srbije (NPS). Kandidatkinja „Srbije protiv nasilja, Marinika Tepić je 4. decembra ukazala na kriminalne aktivnosti člana vlade, lider SSP-a, Dragan Đilas je 5. decembra kritikovao SPS zbog toga što je „saučesnik u zločinu“, stvarajući „zlu mašineriju“ koja uništava zemlju, a 5. decembra, Ekološki ustanak, pokret koji je deo koalicije Srbija protiv nasilja, [optužio je](#) predsednika Vučića da je kreirao „gnjili i urušeni sistem“, koji je obeležen „korupcijom, kriminalom, tiranijom i manipulacijom“.

⁴⁰ Predstavnici Srbije protiv nasilja i ostalih opozicionih stranaka obavestili su KDILJP da im je onemogućen pristup javnim lokacijama u Čačku, Kikindi, Kragujevcu, Nišu, Novom Sadu, Pančevu, Subotici, Užicu, Žitištu i Zrenjaninu. U nekim slučajevima, vlasnici privatnih lokacija su navodno izbegavali da opozicionim strankama daju pristup tim lokacijama zbog straha od posledica. Stav 7.7 [Kopenhaškog dokumenta](#) OEBS-a iz 1990. godine zahteva od država učesnica da „obezbede da zakon i javna politika funkcionišu tako kako bi omogućili da se politička kampanja vodi u fer i slobodnoj atmosferi u kojoj ni administrativna akcija, nasilje ili zastrašivanje ne sprečavaju stranke ni kandidate da slobodno izražavaju svoje stavove i pripadnost, niti sprečavaju birače da o tome saznaju više ili diskutuju, niti da glasaju slobodno bez straha od posledica“.

⁴¹ Predsednik Vučić je bio glavni govornik na mnogim SNS skupovima, između ostalog, 5. novembra u Leskovcu, 9. novembra u Pirotu, 12. novembra u Smederevu, 26. novembra u Kraljevu, 29. novembra u Užicu, 2. decembra u Beogradu, 8. decembra u Vranju, 11. decembra u Prokuplju i 12. decembra u Novom Pazaru.

događajima u okviru kampanje.⁴² Izražena je i zabrinutost zbog toga što su građani dobijali neželjene pozive iz kol centara koji su povezani sa vladajućom strankom.⁴³ Osim toga, veliki broj sagovornika MMPI je primetio da su, iako to nije protiv zakona, brojne inicijative socijalne pomoći koje su najavljene u periodu kampanje usmerene na ranjive grupe sa niskim primanjima, kao što su penzioneri, osobe sa invaliditetom kao i studenti, u svrhu izborne pobjede.⁴⁴ MPI KDILJP-a je primetila nekoliko objava na društvenim mrežama o poklonima koje je glasačima obezbedila vladajuća stranka.⁴⁵

Žene su imale ograničenu vidljivost kao kandidatkinje i u okviru događaja u kampanji, osim onih koje predstavljaju dve liste, a to su Marinika Tepić, vodeći kandidat Srbije protiv nasilja, i Milica Đurđević Stamenkovski, koja predstavlja stranku Zavetnici. Sva pitanja o rodnoj ravnopravnosti su se retko spominjala na događajima tokom kampanje većine političkih stranaka.⁴⁶ Nije bilo posebnih poruka upućenih osobama sa invaliditetom. Na osnovu posmatranja MPI KDILJP-a, oko 67 procenata lokacija korišćenih tokom kampanje, koje su uglavnom bile na zatvorenom, bilo je dostupno osobama sa fizičkim invaliditetom, ali nijedna druga mera o obezbeđivanju pristupačnosti nije sprovedena na posmatranim događajima.

Svi učesnici u kampanji su bili aktivni na društvenim mrežama, a politički akteri su koristili različite taktike kako se odvijala izborna kampanja.⁴⁷ Nalozi SNS-a i predsednika Vučića su imali najveći nivo interakcija, a većina stranaka opozicije je imala srednji do visoki nivo interakcije.⁴⁸ Iako su stranke na početku koristile svoje naloge da prenesu koji su njihovi stavovi o kritičnim pitanjima i komunicirale su sa građanima, kasnije im se fokus pomerio na kritikovanje protivnika, gde su često pribegavale oštroj retorici, kako je primećeno na obe strane političkog spektra.⁴⁹ Što se tiče plaćenih

⁴² Posmatrači MPI KDILJP-a su dobili izveštaje o slučajevima pritisaka na zaposlene u javnim ustanovama u Beogradu, Čačku, Kragujevcu, Novom Sadu, Smederevu, Subotici, Užicu, Zaječaru i Zrenjaninu. Pored toga, sagovornici KDILJP-a su primetili slične slučajeve u Bujanovcu, Futogu, Kragujevcu, Leskovcu, Nišu, Novom Sadu, Voždovcu i Vršcu.

⁴³ U novembru je Centar za istraživačko novinarstvo (CINS) objavio [izveštaj](#) o slučaju kol centra koji je navodno povezan sa SNS-om. U izveštaju se ističe da su operateri zapošljavani pod uslovom da glasaju za SNS, a nije bilo jasno koji je izvor podataka o biračima. Predsednik Vučić je 5. decembra posetio kol centar, na taj način sugerišući da je centar povezan sa vladajućom strankom. Bilo je izveštaja o sličnom kol centru koji je otvoren u Nišu.

⁴⁴ Nekoliko isplata je najavljeno ili realizovano tokom perioda kampanje, uključujući i 1.000 dinara [uplaćenih](#) na studentske kartice; 10.000 RSD koje su dobili korisnici prava iz oblasti socijalne zaštite Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, i 20.000 RSD je isplaćeno [penzionerima](#), što je finansirao Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje.

⁴⁵ Lokalni ogranci SNS-a u Kraljevu, Mladenovcu i Vrbasu su postavljali na društvene mreže objave o dostavljanju različitih poklona.

⁴⁶ Prema posmatranjima MPI KDILJP-a, na događajima u svojoj kampanji, Dveri su govorile o izazovima žena preduzetnica; SPS je dao podršku rodnoj ravnopravnosti i jednakoj zastupljenosti u skupštini i naglasio značaj tradicionalne uloge žena; na nekim događajima u SNS kampanji naglašena je uloga žene kao stuba porodice; SSP je naglasio značaj borbe protiv nasilja nad ženama, dok se Zavetnici zalažu za poboljšanje sistema zdravstvene zaštite žena.

⁴⁷ MPI KDILJP-a je sprovela kvalitativnu analizu narativa i tona diskursa kampanje na internetu, na osnovu sadržaja koji je objavljen na Fejsbuku i platformi X (bivši Tviter), i to za 57 izbornih učesnika i zainteresovanih strana.

⁴⁸ Vladajuća stranka je bila i najaktivnija sa u proseku 11-20 objava dnevno u poređenju sa većinom opozicionih stranaka koje su postavljale objave od 6 do 10 puta dnevno.

⁴⁹ Premijerka Brnabić [je iznela navode](#) da će g. Đilas i gđa. Stamenkovski formirati savez koji će raditi protivno srpskim nacionalnim interesima. Miroslav Aleksić, drugi na listi kandidata Srbija protiv nasilja rekao je da će biti uspostavljeno specijalno tužilaštvo da bi se istražili slučajevi korupcije SNS-a i aktuelnog predsednika, jer „[nestaje novac iz srpskog budžeta](#)“. Slično tome, [Novi DSS](#) je na platformi X osudio „korupciju i zločine članova SNS-a i javnih funkcionera“.

oglasa na društvenim mrežama, najviše novca su potrošile SNS i Narodna stranka; međutim, predsednik Vučić je nadmašio ono što je potrošila većina stranaka zajedno.⁵⁰

Sagovornici MMPI su izneli brojne navode o korišćenju dezinformacija kako bi se diskreditovali politički protivnici u kampanji, uključujući i korišćenje automatskih naloga na društvenim mrežama (botova).⁵¹ Neke od zainteresovanih strana su za MMPI istakle da im potencijal za strano mešanje u manipulisanju načinima i izvorima informisanja izaziva zabrinutost.

Finansiranje kampanje

Finansiranje kampanje regulisano je prvenstveno Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti (ZFPA) iz 2022. godine i Zakonom o sprečavanju korupcije (ZSK) iz 2019. godine. Iako se Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti iz 2022. godine poboljšao zakonski okvir za finansiranje kampanje, čime je dato rešenje za neke od preporuka KDILJP-a i Venecijanske komisije, neke od ranijih preporuka i dalje ostaju nerešene, uključujući i one koje se odnose na poboljšanje nadzornog mehanizma i uvođenje ograničenja troškova kampanje.

Političke stranke zastupljene u Narodnoj skupštini imaju pravo da dobiju godišnje finansiranje iz javnih sredstava srazmerno njihovim rezultatima na izborima, a taj novac se može koristiti za kampanje.⁵² Pored toga, javna sredstva se takođe dodeljuju za izborne kampanje, i isplaćuju se u dva dela. Prvi deo se isplaćuje nakon polaganja jemstva u istom iznosu, što može negativno uticati na učešće malih stranaka.⁵³ Na osnovu podataka Ministarstva finansija, sedam izbornih lista je položilo zakonom propisano jemstvo i dobilo prvu isplatu od 25,4 miliona RSD po listi. Druga isplata se plaća nakon objavljivanja konačnih rezultata izbora srazmerno rezultatima.⁵⁴

Kampanje se mogu finansirati iz novčanih i nenovčanih donacija, zajmova, članarina i ostalih izvora privatnog finansiranja. Donacije se mogu uplatiti samo putem bankovnog transfera, a sve donacije koje su veće od prosečne mesečne plate moraju se objaviti na veb sajtu političke stranke najkasnije osam dana nakon što su primljene.⁵⁵ Za većinu stranaka, donacije nisu glavni izvor finansiranja kampanja a nekoliko njih nije prijavilo nikakve donacije.⁵⁶ Potrošnja trećih strana u kampanji ostaje

⁵⁰ Na osnovu podatka iz [Meta Ad biblioteke](#), između 3. novembra i 14. decembra, SNS je potrošio najviše novca na oglase na društvenoj mreži Fejsbuk/Meta, ukupno 30.044 EUR, sledi Narodna stranka koja je potrošila 12.318 EUR i Dveri sa potrošenih 4.078 EUR. Što se tiče političara ponaosob, predsednik Vučić je prvi sa potrošnjom od 65.715 EUR, a prati ga Aleksandar Šapić, aktuelni SNS gradonačelnik Beograda, koji je potrošio 33.484 EUR i Balint Pastor (SVM) sa 23.319 EUR. Na četvrtom i petom mestu su ostali kandidati SVM-a koji su potrošili 12.306 EUR i 3.957 EUR.

⁵¹ Nekoliko meseci pre izbora, Biro za društvena istraživanja (BIRODI) [je izrazio zabrinutost](#) i pozvao da se preduzmu zakonski koraci u vezi sa sumnjivom upotrebom nekih 14.000 botova da bi se manipuliralo javnim diskursom u korist vladajuće stranke.

⁵² U 2023. godini, izdvojeno je ukupno 1,7 milijardi RSD javnih sredstava za parlamentarne stranke.

⁵³ Prva isplata, koja se isplaćuje nakon proglašenja kandidata, deli se na jednake iznose između svih proglašanih lista, i iznosi 40 procenata od ukupno 1,14 milijardi dinara budžetsko opredeljenih sredstava za izborne 078.

⁵⁴ Druga rata isplate, koja se isplaćuje srazmerno broju osvojenih mandata, bez obzira na to koliko su bili troškovi kampanje, iznosi 60 procenata ukupno opredeljenih budžetskih sredstava. Nepotrošena sredstva iz izbornih kampanja moraju se vratiti u budžet. U izveštaju [analize](#) organizacije Transparentnost Srbija za izbore iz 2022. godine utvrđeno je da se u većini slučajeva iskazani troškovi izbornih učesnika poklapaju sa budžetskim sredstvima koja su dobili, iako su ti troškovi nastali pre nego što je određen tačan iznos opredeljenih sredstava za svaku izbornu listu.

⁵⁵ Fizičko lice može uplatiti donaciju do 10 prosečnih mesečnih plata (u septembru je prosečna mesečna plata iznosila 85.000 dinara), dok pravno lice može godišnje uplatiti do 30 mesečnih plata. Tokom izbornih godina, ovi limiti se dupliraju. Zakon zabranjuje da političke stranke između ostalog finansiraju strani i anonimni donatori, izvođači javnih radova, sindikati i crkve.

⁵⁶ Pet političkih stranaka koje su učestvovala u izborima, bilo nezavisno ili u koalicijama, objavile su svoje nedavne donacije, 15 stranaka nije prijavilo nikakve skorašnje donacije, 8 nije dalo nikakve informacije o donacijama na svom veb sajtu, a nekoliko manjinskih stranaka nema veb stranice. Među strankama koje su prijavile donacije, SPS je bio prvi sa 107,5 miliona RSD, a sledi SDS sa 1,86 miliona.

neregulisana, čime se i dalje ne rešavaju ranije preporuke KDILJP-a i Venecijanske komisije, što utiče na efikasnost propisa o regulisanju kampanje.⁵⁷

Agencija za sprečavanje korupcije (ASK) vrši nadzor nad finansiranjem političkih stranaka i izbornih kampanja. Od političkih stranaka se zahteva da ASK-u dostave izveštaje o prihodima i troškovima u okviru svojih kampanja, uključujući prihode i troškove na internetu, do sedam dana pre dana izbora, a onda, u roku od 30 dana od dana objavljivanja izbornih rezultata, ovi izveštaji će se objaviti na sajtu ASK-a.⁵⁸ Do dan izbora, ASK je objavila 14 preliminarnih izveštaja, kako bi se biračima pružili na uvid dodatni podaci. ASK ima mandat da podnese izveštaje o svojoj kontroli potrošnje u kampanji u roku od 120 dana od dana kada politički subjekti podnesu konačne izveštaje. Zbog ovih izbora, ASK je rasporedila 144 posmatrača čiji je zadatak da beleže informacije o potrošnji u kampanji, što će im omogućiti da uporede prikazane troškove iz konačnih izveštaja sa njihovim podacima sa terena.

Tokom kampanje, ASK je dobila izveštaje o navodnoj zloupotrebi javnih resursa u izbornim kampanjama i objavila javno 15 odluka u vezi sa parlamentarnim i lokalnim izborima.⁵⁹ ASK isto tako ima ovlašćenje da istraži moguću zloupotrebu javnih funkcija tokom kampanje kojima se krši ZSK, ali njena upozorenja nisu dostupna u javnosti, dok se teže sankcije objavljuju nakon završetka postupaka upravne žalbe, koji i dalje dugo traju, čime se ograničava delotvornost ovog pravnog sredstva, bez obzira na prethodnu preporuku KDILJP-a i Venecijanske komisije.⁶⁰ ASK je obavestila MPI KDILJP da je sprovela istragu u 30 slučajeva tog tipa, ali do dana izbora nije objavila nijednu odluku. Činjenica da ASK nije javno intervenisala umanjuje dejstvo njenih sankcija.

Iako zakonski okvir pruža neophodnu transparentnost za finansiranje kampanja, odsustvo prihvatljivog ograničenja troškova u kampanji je suprotno ranijim preporukama KDILJP-a i Venecijanske komisije, čime se omogućuje velika potrošnja u kampanji, što potencijalno utiče na ravnopravne uslove.⁶¹ Osim toga, usled nepostojanja propisa koji regulišu troškove trećih strana, nastaje prostor za zaobilaženje pravila o finansiranju kampanja.

Mediji

Televizija ostaje primarni izvor informacija, odmah posle nje slede onlajn mediji i društvene mreže. Uprkos velikom broju medija, usled velike polarizacije i jakog uticaja vlasti, ograničena je raznolikost mišljenja.⁶² Većina predstavnika opozicionih stranaka istakla je stalan nedostatak pristupa nacionalnim servisima i privatnim emiterima kako bi mogla da predstavi svoja stanovišta pre izbora. Istovremeno, neki privatni emiteri istakli su da opozicioni političari redovno odbijaju da učestvuju u

⁵⁷ Potencijalna potrošnja trećih strana se pojavila u istraživačkom [izveštavanju](#) novinara u vezi sa kol centrom koji je povezan sa SNS-om. MPI KDILJP-a je isto tako primetila negativne postere u kampanji, kojima se često targetiraju opozicioni političari, bez informacija o tome čiji su to poster, u Beogradu i Zrenjaninu.

⁵⁸ Preliminarni izveštaj o potrošnji u izornoj kampanji pokriva samo period od dana raspisivanja izbora do 15 dana pre dana izbora. Konačni izveštaj pokriva ceo period kampanje i objavljuje se 7 dana nakon što je primljen.

⁵⁹ Tri odluke koje se tiču parlamentarnih izbora odnose se na prigovore da sadržaj veb stranica i objave na društvenim mrežama javnih funkcionera idu u prilog SNS-u. ASK nije utvrdila nikakvo kršenje zakona.

⁶⁰ ZSK zabranjuje javnim funkcionerima da koriste javne resurse za promociju političkih stranaka. ASK može istražiti kršenje ovih zabrana ili po službenoj dužnosti ili po prijavi, a tokom izbornih kampanja, odluke moraju biti donete u roku od 5 dana nakon pokretanja istrage. Žalba protiv ovih odluka se može uložiti Veću Agencije nakon 15 dana, koje ima rok do 60 dana da donese konačnu odluku.

⁶¹ Pogledajte [Opšti komentar br. 25 o Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima \(ICCPR\)](#), u kojem se naglašava „Prihvatljiva ograničenja troškova u kampanji moraju biti opravdana kada je to neophodno kako bi se obezbedilo da se ne narušava slobodan izbor birača, ili kako bi se sprečilo narušavanje demokratskog procesa nesrazmernom potrošnjom u ime bilo kojeg kandidata ili stranke“. Videti takođe i stav 248. [Smernica KDILJP-a i Venecijanske komisije o regulisanju političkih stranaka](#) iz 2020. godine i stavove 96. i 97. [Zajedničkog mišljenja KDILJP-a i Venecijanske komisije](#) iz 2022. godine.

⁶² Dva od četiri privatna televizijska kanala sa nacionalnom pokrivenošću su obavestile MPI KDILJP-a o njihovoj usklađenosti sa politikom vlade, dok su druga dva navela da su to kanali prevashodno zabavnog karaktera i da izbegavaju političke teme.

njihovim programima, navodeći da su pristrasni i da im to može naškoditi ugledu. MMPI je primila brojne prijave da su novinari koji kritikuju vlast bili na meti verbalnih uvreda, uključujući i državnih zvaničnika, ali i meta koordinisanih napada od strane provladinih medija.⁶³ Nekoliko novinara, naročito iz regiona, prijavilo je pretnje i stalan pritisak i uznemiravanje, uključujući i targetirane tužbe.⁶⁴

U oktobru 2023. godine, usvojeni su Zakon o elektronskim medijima i Zakon o javnom informisanju i medijima, nakon opsežnih konsultacija sa relevantnim zainteresovanim stranama. Zakonima se, između ostalog, propisuju nove definicije političkog oglašavanja i uvode se odredbe čiji je cilj sprečavanje cenzure i neprimerenog mešanja u rad pružalaca medijskih usluga, kao i jačanje nezavisnosti Regulatornog tela za elektronske medije (REM).⁶⁵ Prepoznajući i pozitivne aspekte ovih promena, neki od sagovornika MMPI su izrazili zabrinutost zbog delotvornog sprovođenja određenih odredbi, uključujući i one koje se odnose na uređivačku nezavisnost. Osim toga, novim zakonima se dozvoljava telekomunikacionim kompanijama u državnom vlasništvu da poseduju medije, što bi po mišljenju nekoliko sagovornika MMPI moglo dovesti do povećanog uticaja države u medijima.⁶⁶

Zakon obavezuje sve emitere da pružaju informacije o izbornim učesnicima na nediskriminatorski način. Neki sagovornici MMPI su rekli da imaju ograničeni nivo poverenja u informacije sa javnih medijskih servisa i nekih privatnih medija, zbog njihovih političkih afiniteta. Određenim promenama u zakonu produžava se zabrana emiterima da izveštavaju o učešću javnih funkcionera na događajima prilikom otvaranja objekata javne infrastrukture, ako su kandidati, sa 10 na 30 dana. Ova odredba je uglavnom poštovana.⁶⁷ Međutim, i javni servisi ali i većina privatnih medija su u velikoj meri promovisali državne infrastrukturne projekte tokom perioda kampanje i izveštavali o javnim funkcionerima, koji nisu bili kandidati, stvarajući na taj način neravnopravne uslove u još većoj meri.⁶⁸

⁶³ Premijerka je 2. novembra nazvala novinare Danasa „[necivilizovanim sadistima i mrziteljima](#)“, i [optužila](#) opozicione medije da organizuju štrajk radnika pošte. Ministar trgovine, Tomislav Momirović, nazvao je novinare „[đubradima](#)“ i „[šljamom](#)“ na svojoj [objavi](#) na Instagramu 2. novembra, dodajući da će mu „[novinari platiti za ovo](#) i da će biti počišćeni na ovim izborima“. SNS zvaničnici Vladimir Đukanović i Nebojša Bakarec su 13. novembra na platformi X [nazvali](#) uredništvo Danasa „[đubretom iz Đilasovog tabloida](#)“ i „[bednicima](#)“. Slične optužbe su često korišćene u emisijama o aktuelnostima, čime su se podsticale dalje pretnje protiv targetiranih novinara, uključujući i slanje anonimnih poruka.

⁶⁴ Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) [prijavilo je](#) 8 fizičkih napada, 101 slučaj pritiska i 36 drugih verbalnih pretnji koje su ugrozile novinare u 2023. godini. Udruženje novinara Srbije (UNS) je registrovalo 111 slučajeva kršenja novinarskih prava u 2023. godini. Na osnovu podataka Vrhovnog javnog tužilaštva zaključno sa 31. oktobrom, u 2023. godini pokrenuto je 70 krivičnih postupaka zbog bezbednosti novinara. Javni servisi RTS i RTV dobili su brojne pretnje bombama, što je poremetilo normalan rad i redovno emitovanje.

⁶⁵ Na osnovu ovih odredbi, političko oglašavanje se mora jasno označiti i ne sme se zamaskirati u okviru informativnih ili zabavnih programa. Novim odredbama se definiše odgovornost REM-a tokom kampanje i daju pojedinosti o sankcijama koje se primenjuju u slučaju prekršaja.

⁶⁶ Nove zakonske odredbe o državnom vlasništvu medija su u suprotnosti sa [Medijskom strategijom 2020–2025](#), a to upućivanje je izbrisano iz zakona. Pogledajte [Izveštaj za Srbiju za 2023. godinu](#) Evropske komisije, u kojem se kaže da „[zakonodavni proces nije u potpunosti okončan u skladu sa pravnim tekovinama EU i evropskom standardima](#)“.

⁶⁷ Balint Pastor, glavni kandidat SVM, 28. novembra je učestvovao u otvaranju nove železničke linije između Subotice i Segedina (Mađarska), a o ovom događaju izveštavala je Pannon RTV televizija na mađarskom jeziku koja je registrovana u Srbiji. Gospodin Pastor je 23. novembra, zajedno sa još jednim kandidatom sa iste liste, obišao i otvorio nove trotoare u Staroj Moravici, o čemu je izvestila Pannon RTV. Ivica Dačić, lider SPS liste i ministar spoljnih poslova je 8. decembra otvorio srpski konzulat u Bosni i Hercegovini, o čemu su izvestili brojni emiteri uključujući TV Prva i TV [Novi Pazar](#).

⁶⁸ Mediji su izveštavali o nekoliko državnih projekata, uključujući i 25. novembra, kada je Goran Vesić, ministar energetike, otvarao most u Mrčajevcima, ministar Vesić je 26. novembra potpisao kolektivni ugovor o pogodnostima za zaposlene u javnom preduzeću, nakon toga je otvorena saobraćajnica u Šapcu 27. novembra, gde je učestvovao i predsednik, 3. decembra su predsednik i ministar Vesić otvorili novu železničku liniju od Subotice do Segedina (Mađarska), 6. decembra je predsednik najavio izgradnju novih aerodroma širom Srbije, 7. decembra se predsednik vozio na novom autoputu do Kruševca. Gospodin Vučić je 11. decembra u Nišu otvorio novi gasni interkontektor između Srbije i Bugarske u prisustvu predsednika Azerbejdžana i Bugarske.

Među medijskim servisima sa nacionalnom pokrivenošću, Drugi program Radio televizije Srbije (RTS 2), u skladu sa zakonom, i komercijalni emiter, TV Pink, na sopstvenu inicijativu, obezbedili su izbornim učesnicima besplatne termine za emitovanje njihovih programa, dok su ostali emiteri rešili da to ne rade.⁶⁹ Emiteri imaju mogućnost da prodaju termine emitovanja izbornim učesnicima, pod uslovom da ne odrede diskriminatorne cene. Iako je većina vodećih TV kanala ponudila takvu vrstu plaćenih termina, kablovski kanali N1 i Nova S su rešili da to ne čine, tvrdeći da bi to moglo da ide u korist samo vladajućim strankama, koje imaju značajnija finansijska sredstva i mogu da započnu svoju kampanju još ranije zbog toga što su se rano registrovali. Vladajuća koalicija je kritikovala ovu odluku, tvrdeći da je to ometalo njihove mogućnosti za vođenje kampanje.⁷⁰

Većina emitera sa nacionalnom pokrivenošću, osim TV Pink i TV B92, uglavnom je ograničila svoje informativne blokove u vezi sa izborima na kompilacije kratkih video snimaka koje su učesnici izbora snimili ranije i nije uspela da pruži objektivno izveštavanje.⁷¹ Radio televizija Srbije je, što se smatra pozitivnim, odbila da emituje materijale svih učesnika izbora koji promovišu negativnu kampanju. U periodu pred izbore, javni medijski servis RTS i neki privatni emiteri, uključujući N1 i Insajder, organizovali su nekoliko TV debata. U njima su učestvovali istaknuti predstavnici vladajuće stranke i opozicije, a često se dešavalo da ove debate postanu prilika za razmenu optužbi bez suštinske rasprave, čime se osujećuje mogućnost birača da saznaju nešto više o učesnicima izborne trke.

MPI KDILJP-a je od 21. novembra pratila emitovanje u udarnom terminu na javnim servisima RTS 1 i RTV 1, kao i na privatnim televizijskim kanalima sa nacionalnom pokrivenošću: TV B92, TV Happy, TV Pink i TV Prva i ustanovila da izveštavanje o predsedniku dominira vestima u udarnom terminu kod emitera koji su praćeni.⁷² Predsednik i vladajuća stranka su zajedno zauzeli 91 procenat sadržaja koji se ne odnosi na izbore i emitovan je tokom dnevnika na nacionalnim kanalima. Više od polovine njihove pokrivenosti je bilo pozitivno, dok je opozicija često prikazivana negativno na TV Pink i TV B92.⁷³

Misija KDILJP-a je u okviru svog medijskog monitoringa zapazila da su svi nacionalni emiteri pokrivali aktivnosti kampanje u skladu sa zakonom i obezbeđivali jednako vreme emitovanja svim učesnicima izbora. Izborne liste koje su se registrovale ranije, SNS, SPS i Dveri, kao i Srbija protiv nasilja, dobili su mnogo istaknutije pojavljivanje u vestima kada se izveštavalo o izborima na većini nacionalnih televizijskih kanala.⁷⁴ Dok je ovo izveštavanje o njima na nacionalnim TV kanalima bilo uopšteno govoreći neutralno ili pozitivno, o Srbiji protiv nasilja se izveštavalo negativno na TV B92 i TV Pink. U programima o aktuelnim temama na televiziji Pink Srbija protiv nasilja je gotovo

⁶⁹ Zakon obavezuje javne medijske servise da omoguće jednake uslove svim izbornim učesnicima da besplatno predstavljaju svoje programe. RTS 2 je obezbedio 35 minuta emitovanja uživo, a RTV 1 je po učesniku obezbedila termin od 15 minuta emitovanja tokom trajanja cele kampanje. Redosled pojavljivanja učesnika je određivan izvlačenjem.

⁷⁰ Osim toga, predstavnici vladajuće stranke i vlade su optužili te kanale za selektivno izveštavanje i pristrasnost, širenje dezinformacija i izrazili prigovor da N1 i Nova S ne podležu srpskim zakonima s obzirom na to da su to prekogranični kanali.

⁷¹ Emiteri inače opravdavaju ovakve odluke iznošenjem svoje politike a to je da oni ne tumače poruke kampanje i navode da imaju ograničene resurse za pokrivanje takvih događaja.

⁷² Pored toga, praćeni su i glavni informativni programi na kablovskim televizijskim kanalima Informer TV, Kurir TV i TV N1, kao i sadržaj sedam dnevnih novina.

⁷³ Što se tiče vesti koje se ne odnose na izbore, predsednik se pojavio u oko 64 procenta tih vesti na RTS 1, 72 procenta na B92, 75 procenata na TV Pink, 61 procenat na TV Prva, kao i 52 procenta na regionalnoj javnoj televiziji RTV 1. Od 52 do 79 procenata izveštavanja o predsedniku na nacionalnim kanalima je bilo pozitivno. Glavni informativni program kablovskog kanala N1 izveštavao je o predsedniku u 23 procenta svog sadržaja a u 55 procenata o vladajućoj stranci, i od toga je 55 procenata o predsedniku bilo negativno, a 60 procenata izveštavanja o vladajućoj stranci je takođe negativno.

⁷⁴ SNS je dobio od 10 do 26 procenata, SPS između 6 i 14, a Dveri od 6 do 14 procenata neutralnog i pozitivnog izveštavanja. Srbija protiv nasilja je dobila između 10 i 36 procenta, međutim, izveštavanje na TV B92 i TV Pink je bilo uglavnom negativno, a na ostalim kanalima je bilo neutralno ili pozitivno.

isključivo bila negativno prikazana, dok je izveštavanje o SNS-u i vladajućoj stranci bilo uglavnom pozitivno. Među informativnim programima koji su praćeni na kablovskim TV mrežama, većina je uglavnom pozitivno i neutralno izveštavala o učesnicima izbora i vlastima, dok je TV N1 dala kritički portret predsednika, vladajuće stranke i vlasti. Među praćenim novinama, predsednik je često bio na naslovnoj strani, hvaleći postignuća vlade i kritikujući opoziciju.⁷⁵

Regulatornom telu za elektronske medije (REM) povereni su nadzor nad elektronskim medijima i rešavanje žalbi u vezi sa medijima. Savet REM-a će se ponovo birati u 2024. godini nakon skorašnjih zakonodavnih promena. Većina sagovornika MMPI je prijavila da postoji kritički nisko poverenje javnosti u nezavisnost i efikasnost trenutnog sastava REM-a, navodeći mogući politički uticaj.⁷⁶ Uopšteno gledano, REM je zadržao pre svega pasivan pristup u regulisanju ponašanja medija tokom kampanje.⁷⁷ REM nije objavio nikakve rezultate o praćenju tokom kampanje, a nije pokrenuo nijedan postupak na osnovu tih rezultata. Iako je primio 22 prigovora, REM nije objavio nijedan odgovor pre dana izbora, tvrdeći da ne može rešavati prigovore po ubrzanom postupku, čime se nastavlja značajno narušavanje njegove efikasnosti.⁷⁸

Rešavanje izbornih sporova

Neke od KDILJP preporuka su bile tema zakonodavnih promena u februaru 2022. godine kada je pravo na podnošenje prigovora dato i biračima koji su upisani na biračkom mestu i produžen rok za podnošenje i razmatranje prigovora. U zavisnosti od toga o čemu se radi u prigovoru, pravni osnov imaju podnosioci izbornih lista, političke stranke, poslaničke grupe i birači. Domaći posmatrači mogu podneti prigovore samo u vezi sa njihovim pravom da posmatraju štampanje i predaju glasačkih listića, čime se ograničava efikasnost njihove uloge čuvara javnog interesa. RIK odlučuje o prigovorima protiv postupaka i odluka izborne administracije, a protiv odluka RIK-a može se uložiti žalba Upravnom sudu. Rokovi za podnošenje i rešavanja prigovora su između 48 sati i 72 sata, u skladu sa primerima međunarodne dobre prakse.

RIK je pre dana izbora odlučivao o 23 prigovora, pre svega u vezi sa proglašenjem ili odbijanjem lista kandidata.⁷⁹ Sve prijave su razmatrane u roku i na javnim sednicama, ponekad nakon dugotrajnih rasprava, ali neke od prijava su formalistički rešavane.⁸⁰ Evidencija prigovora i žalbi, koja se nalazi

⁷⁵ Na primer, za jednog opozicionog političara je rečeno da je on „ljudska sramota“, Večernje novosti, 30. novembar, a Srbija protiv nasilja je opisana kao skup „narkomana, kriminalaca i lopova“ (Informer, 2. decembar). Deset dana pre izbora, magazin NIN je objavio obiman intervju sa predsednikom, koji je objavljen i u video formatu.

⁷⁶ Trenutni sastav rukovodstva REM-a, po zakonu, izabrala je skupština i pokrajinska skupština Vojvodine. Poslednji član Saveta kojeg je imenovala opozicija je dao ostavku u junu 2023. godine, nakon protesta na kojima se zahtevalo raspuštanje Saveta REM-a. Od 2024. godine, skupština više neće imati mandat da postavlja članove.

⁷⁷ Od 22 prigovora koji su objavljeni na sajtu REM-a, 8 se odnosilo na TV Pink, 4 na B92, 3 na TV Prva, i 3 su se ticale TV Happy. Većina ovih prigovora se odnosila na kršenje uravnotežene pokrivenosti u informativnim programima. Tokom sedam svojih sednica koje je održao u periodu kampanje, REM nije razmatrao nijedan slučaj koji se tiče izbora. REM je reagovao proaktivno samo u jednom slučaju kada je pornografski video snimak jednog političara iz Srbije protiv nasilja emitovan tokom jutarnje emisije na TV Pink.

⁷⁸ Prema zakonu, REM u roku od 48 sati pokreće postupak po službenoj dužnosti kako bi istražio kršenja u vezi sa izbornom kampanjom, na osnovu svog praćenja, prijave fizičkog ili pravnog lica ili ostalih dostupnih podataka. Pružalac medijskih usluga će u roku od 3 do 15 dana dati izjavu. Odluka o zaključivanju postupka o ispitivanju će biti saopštena u roku od 72 sata nakon pokretanja postupka. Na osnovu završnog izveštaja REM-a o toku izborne kampanje u 2022. godini, nakon podnetih 12 prijava o kršenju i 4 prijave koje je REM identifikovao u okviru svog praćenja, ovo telo je izdalo 8 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka.

⁷⁹ Petnaest podnosilaca prigovora tvrdilo je da to što je predsednik Vučić nosilac liste nije u skladu sa njegovom ustavnom ulogom. Ovi prigovori su odbačeni jer ne spadaju u domen nadležnosti RIK-a. Ostali prigovori su se ticali registracije lista manjina, sastava LIK-ova i postupaka žalbi.

⁸⁰ Na primer, RIK je 30. novembra odbacio žalbu u vezi sa odbijanjem proglašenja izborne liste „Dosta! Evropski put“, jer je žalbu podnelo neovlašćeno lice, iako je tom istom licu ranije odobreno da podnese izbornu listu. Na istoj sednici, RIK je odbacio žalbu protiv odbijanja proglašenja „Ruskog manjinskog saveza“, uprkos tome što su opovrgnuti dokazi za odbijanje proglašenja liste.

na sajtu RIK-a, redovno je ažurirana i u njoj se nalaze i odluke i žalbe LIK-ova, čime se doprinosi transparentnosti rešavanja izbornih sporova i rešavaju pitanja na koja su ukazale ranije preporuke KDILJP-a. Nedavne promene u zakonodavstvu u vezi sa žalbama protiv odluka LIK-ova koje se odnose na lokalne izbore bile su uzrok zbunjenosti nekih zainteresovanih strana.⁸¹

Upravni sud je potvrdio svih sedam odluka RIK-a na koje je podneta žalba.⁸² Odluke suda su bile obrazložene i pravovremeno objavljene na veb stranici suda. Iako su zakonom propisane usmene javne rasprave, u praksi, Upravni sud odlučuje po žalbama na osnovu pisanih podnesaka, čime se ograničava transparentnost procesa donošenja odluka, suprotno primerima međunarodne dobre prakse, tako da ranije preporuke KDILJP-a nisu ispunjene.⁸³ Neki od sagovornika MMPI misle da su izborne komisije i sudovi potencijalno podložni političkom uticaju, i samim tim imaju ograničeno poverenje u njihovo nepristrasno rešavanje prigovora.

Prijave protiv zloupotrebe javnih resursa i funkcije tokom izborne kampanje podnose se ASK. U zakonu se predviđa uspostavljanje *ad hoc* Nadzornog odbora za izbornu kampanju, koji može javno davati izjave o kršenju kampanje. Međutim, ovaj odbor nema mandat da rešava po svakoj pojedinačnoj prijavi, a formula za imenovanje njegovih članova garantuje većinu vladajućim političkim strankama.⁸⁴ Do dana izbora, ovaj odbor je dao dve izjave u kojima se apeluje na izborne učesnike da pokažu integritet u svom ponašanju. Odbor nije podržao predlog jednog od članova o davanju izjave povodom učešća predsednika Vučića u kampanji.

Učešće nacionalnih manjina

Ustavom se garantuju prava i slobode nacionalnih manjina, uključujući i one koje se odnose na političko udruživanje, kulturne institucije, obrazovanje i pristup informacijama na sopstvenom jeziku. U Srbiji postoje 23 nacionalne manjine, koje ostvaruju svoja prava kroz pojedinačne nacionalne savete nacionalnih manjina.⁸⁵ Od ukupno 121 političke stranke koje se nalaze u evidenciji MDULS-a, 71 stranka je upisana kao stranka nacionalnih manjina. Zakon o političkim strankama iz 2009. godine sadrži odredbe o promovisanju učešća nacionalnih manjina u javnom životu, uključujući i preferencijalni kriterijum prilikom registrovanja političkih stranaka.⁸⁶ Sagovornici MPI KDILJP-a su naveli da neki politički subjekti koji ne pripadaju manjinama nameravaju da zloupotrebe te preferencijalne odredbe da bi imali pristup pogodnostima, uključujući i povećanu zastupljenost, raspodelu finansijskih sredstava, medijsku zastupljenost i izuzimanje od propisanog cenzusa od tri procenta.⁸⁷

⁸¹ Nakon što su stupile na snagu zakonske izmene u februaru 2022. godine, Upravni sud više ne rešava po žalbama protiv odluka LIK-a na lokalnim izborima, već to rešava viši sud koji ima teritorijalnu nadležnost nad tim konkretnim LIK-om. Na primer, RIK je 3. decembra odbio da postupa po prijavi koja je podneta zbog greške koju je načinila LIK navodeći odgovarajuće pravno sredstvo. LIK je netačno navela u svojoj odluci da se žalba može uložiti RIK-u umesto lokalnom višem sudu nadležnosti.

⁸² Tri žalbe u vezi sa odlukama RIK-a o prigovorima protiv predsednika Vučića kao nosioca liste.

⁸³ Zakon o upravnim sporovima iz 2009. godine sudovima omogućuje da odluče „na osnovu činjenica utvrđenih na usmenoj javnoj raspravi“. Upravni sud je obavestio MPI KDILJP-a da se ova odredba ne primenjuje na izborne sporove usled kratkog roka. Stav II.3.3.h Smernica Saveta Evrope [Kodeksa dobrih praksi o izbornim pitanjima Venecijanske komisije](#) predlaže da se zaštititi pravo podnosioca prijave na saslušanje prisustvom obe strane.

⁸⁴ Ovaj odbor čini deset istaknutih javnih ličnosti koje imenuje skupština, gde pet članova imenuje vlada i pet članova imenuju poslaničke grupe.

⁸⁵ Manjinske grupe zajedno predstavljaju nekih 12 procenata stanovništva, a etnički Mađari, Bošnjaci i Romi predstavljaju najveće grupe, koje redom čine 2,8 – Mađari, 2,3 – Bošnjaci i oko 2 procenta stanovništva čine Romi.

⁸⁶ Po zakonu, nacionalne manjine mogu registrovati političku stranku sa 1.000 pravno valjanih potpisa podrške svojih glasača, a registrovanje ostalih stranaka zahteva 10.000 potpisa.

⁸⁷ Pored toga, u stavu 140 [Zajedničkog mišljenja](#) KDILJP-a i Venecijanske komisije kaže se da „trenutni sistem statusa nacionalnih manjina za izborne liste ne garantuje određeni nivo zastupljenosti svim nacionalnim manjinama. Naročito, Savetodavni odbor Saveta Evrope o okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina rekao je da aktuelni sistem pogoduje uglavnom nekolicini većih manjina i predlaže se revizija“.

RIK ima ovlašćenje da odobri manjinski status listama kandidata.⁸⁸ Međutim, kriterijumi nisu dosledno primenjivani na sve učesnike izbora u razmatranju ovog statusa.⁸⁹ Za ove izbore je registrovano sedam izbornih lista nacionalnih manjina, koje su predstavljale albansku, bošnjačku, hrvatsku, mađarsku, rusku i vlašku nacionalnu manjinu. Nijedna lista koja predstavlja romsku zajednicu nije predala izbornu listu, bez obzira na činjenicu da je to treća najveća manjina u zemlji. MPI KDILJP-a je dobila nekoliko prijava o tome da su članovi romske zajednice podložni pritiscima i kupovini glasova zbog socio-ekonomskih faktora.⁹⁰

Domaći i međunarodni posmatrači

Zakonom se izričito predviđa da izbore mogu posmatrati i domaći i međunarodni posmatrači. Organizacije civilnog društva koje su registrovane da obavljaju poslove u vezi sa izborima, mogu imenovati posmatrače najkasnije sedam dana pre održavanja izbora, a za međunarodne posmatrače važi rok do 10 dana pre izbora. Istovremeno mogu biti prisutni jedan domaći i dva međunarodna posmatrača u datoj izornoj komisiji.

Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) i Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA) sprovodili su dugoročno posmatranje izbora u celoj zemlji. Ostale organizacije, kao što su Biro za društvena istraživanja (BIRODI) i *Transparency International* (TI) ispitivali su različite aspekte procesa, uključujući i praćenje medija i analizu finansiranja kampanje. RIK je akreditovao ukupno 5.112 posmatrača iz 9 OCD i 475 međunarodnih posmatrača iz 25 organizacija, doprinoseći na taj način transparentnosti izbornog procesa. Nekoliko OCD su napomenule MMPI da postoji atmosfera pritiska i smanjenog prostora za aktivnosti civilnog društva.⁹¹

Dan izbora

Na dan izbora je uopšteno gledano održan red na biračkim mestima, ali je došlo do nekoliko incidenata i fizičkih napada. Oštećeno je vozilo koje pripada posmatračima organizacije CRTA u Odžacima, a došlo je i do fizičkih napada na aktivistu i članove biračkih odbora.⁹² Iako je promovisanje kampanje zabranjeno u tradicionalnim vrstama medija u periodu 48 sati pre dana izbora, ovi propisi ne važe na onlajn medije. Svi izborni učesnici su i dalje vodili kampanju na društvenim mrežama, uključujući i na dan izbora. Bilo je više navoda da je vladajuća stranka

⁸⁸ Listu nacionalne manjine može predložiti samo politička stranka koja predstavlja nacionalnu manjinu ili koaliciju koja se izričito sastoji od političkih stranaka nacionalnih manjina. RIK ima odgovornost u odlučivanju da li lista zaista predstavlja nacionalnu manjinu i da li je primarni cilj te liste da predstavlja interese manjine i štiti manjinska prava. U ovom procesu, RIK ima ovlašćenje da se konsultuje sa relevantnim nacionalnim savetima manjina. RIK zadržava značajno diskreciono pravo da odbije status nacionalne manjine određenoj listi, naročito ako je poznato da nekih od njenih kandidata pripadaju političkoj stranci koja ne predstavlja nacionalnu manjinu ili postoje neki drugi jasni pokazatelji pokušaja zaobilaženja zakona.

⁸⁹ Na primer, RIK je citirao da s obzirom na to da ne postoji mišljenje relevantnog nacionalnog saveta manjina, da je to razlog za odbijanje registrovanja liste „Dosta! Evropski put“. Međutim, RIK nije tražio ovo mišljenje za nekoliko drugih lista koje su dobile status nacionalnih manjina, jer je za njih RIK smatrao da su to „renomirane i poznate stranke nacionalnih manjina“. Osim toga, RIK je odlučio da registruje liste koje su se deklarirale kao predstavnici nacionalnih manjina (ili je zahtevao dodatne potpise) pre nego što je odlučivao o statusu nacionalne manjine za te liste. Takav redosled razmatranja dozvoljava selektivnu primenu kriterijuma za registraciju lista nacionalnih manjina.

⁹⁰ Nakon SNS predizbornog skupa 2. decembra u Beogradu, članovi romske zajednice [navodno su izjavili](#) da ih SNS plaća da dođu na događaj i da im je obećano dodatnih 2.500 RSD (21 EUR) po osobi za glas.

⁹¹ U Izveštaju Evropske komisije za [Srbiju za 2023. godinu](#) pominju se „verbalni napadi i kampanje blaćenja protiv OCD“. U periodu pre izbora, [prijavljeni](#) su navodni pokušaji sajber napada na mobilne telefone članova organizacija civilnog društva.

⁹² Pred same izbore, ministar unutrašnjih poslova se sreo sa liderima Srbije protiv nasilja, zbog navoda da opozicija planira da upadne u prostorije RIK-a tokom izborne noći, a opozicija je kasnije opovrgla te tvrdnje. Na dan izbora, mediji su izvestili o slučajevima fizičkih napada na članove biračkih odbora koje je imenovao ZLF u Ruskom Krsturu i na Zvezdari, od stane nepoznatih počinitelaca, dok je aktivista SNS-a napadnut u Novom Sadu.

organizovala birače koji žive van zemlje i dovozila ih autobusima da glasaju na lokalnim izborima u Beogradu.⁹³

Posmatrana biračka mesta su se uopšteno gledano otvorila na vreme, a MMPI je pozitivno ocenila procedure za otvaranja na 118 od 132 biračkih mesta. Iako su procedure uglavnom poštovane, uočeni su sledeći nedostaci: na 12 biračkih mesta, predsednik nije pred svim prisutnima utvrdio da su glasačke kutije prazne; u 4 slučaja, kontrolni listovi nisu bili potpisani niti ispravno ubačeni u glasačke kutije; a na 9 biračkih mesta, BO nije ispravno zapečatio glasačke kutije. Na dvanaest posmatranih biračkih mesta odloženo je otvaranje.

MMPI Posmatrači su od 1.220 posmatrana biračka mesta pozitivno ocenili glasanje na 93 procenta BM. Negativne ocene se uglavnom tiču stvaranja gužvi na biralištima i neadekvatnih mera u obezbeđivanju tajnosti glasanja, što nije u skladu sa dugogodišnjim preporukama KDILJP-a i Venecijanske komisije.⁹⁴ MMPI je primetila ozbiljne nepravilnosti, uključujući 9 slučajeva kupovine glasova i 5 slučajeva ubacivanja nekoliko glasačkih listića u glasačku kutiju odjednom. MMPI je primetila pojavu grupnog ili porodičnog glasanja na oko 19 procenata biračkih mesta. U 14 slučajeva, primećeno je da osobe koje nisu ovlašćene da budu prisutne na BM posmatraju izlaznost birača. MMPI je uočila da su 22 birača fotografisala svoje glasačke listiće i primetila 20 pokušaja uticaja na birače za koga da glasaju.

Primećeni su dodatni proceduralni nedostaci u 39 procenata od ukupnog broja posmatranih biračkih mesta, a najveći broj nedostataka tiče se neispravnog sprovođenja procedura od strane članova BO, što potencijalno ukazuje na to da nisu adekvatno obučeni. Uočeni su sledeći nedostaci: u 9 procenata posmatranih slučajeva glasačke kutije nisu bile ispravno zapečaćene, nije dosledno utvrđen identitet birača u 4 procenta posmatranih slučajeva, u 9 procenata slučajeva nije ispravno utvrđeno da li birač ima tragove UV-mastila na prstima, a u 9 procenata slučajeva birač u trenutku glasanja nije imao tragove UV-mastila na prstima. U 3 procenta posmatranih slučajeva na biračkim mestima su primećena lica koja nisu imala ovlašćenje da budu prisutna.

Iako BO po zakonu moraju da upute birače u proces glasanja i njihovo pravo na tajno glasanje, te procedure nisu poštovane na više od jedne trećine posmatranih biračkih mesta. MMPI je pratila neke od slučajeva glasanja van biračkog mesta i utvrdila da nekoliko birača koji su se nalazili na spiskovima birača za glasanje van biračkog mesta nije zatražilo glasanje od kuće i samim tim su odbili da glasaju na ovaj način.

Na 9 procenta posmatranih biračkih mesta, uglavnom zbog fizički manjih prostorija za glasanje, uređenje biračkih mesta nije bilo adekvatno za glasanje. Zbog ove činjenice i velikog broja članova BO, došlo je do stvaranja gužve na oko 10 procenata posmatranih biračkih mesta. Na 60 procenata biračkih mesta nije bilo samostalnog pristupa za osobe sa fizičkim invaliditetom, a na 25 procenta uređenje biračkog mesta nije bilo prikladno za takve birače, uprkos naporima da se poveća dostupnost. Domaći posmatrači su posmatrali proces na jednom od četiri biračka mesta, čime je povećana transparentnost.

Usled ozbiljnih proceduralnih greški ili nedostataka, MMPI je ocenila negativno proces brojanja na 10 od 117 posmatranih biračkih mesta. U 17 slučajeva BO nije pratio propisani redosled brojanja za

⁹³ Po zakonu nije zabranjeno obezbeđivanje autobuskog prevoza biračima, osim ako se to radi u zamenu za glasove. Na društvenim mrežama se pojavio snimak na kome se vidi Štark Arena, koja je navodno bila centralno mesto za organizovanje birača iz Bosne i Hercegovine koji imaju prebivalište u Beogradu, Premijerka je u objavi na društvenim mrežama demantovala da je bilo protivpravnog ponašanja u tom smislu.

⁹⁴ Na 24 procentu svih posmatranih mesta, nisu svi birači tajno glasali, što izaziva zabrinutost jer je to veliki procenat. Na 21 procentu biračkih mesta, tajnost glasanja je bila ugrožena jer paravani nisu bili ispravno postavljeni, a na 7 procenata BM glasački listići nisu bili ispravno presavijeni. Pogledajte stav 23. Zajedničkog mišljenja KDILJP i Venecijanske komisije o ustavnom i zakonskom okviru funkcionisanja demokratskih institucija.

izborne liste (prvo parlamentarni, pa onda lokalni izbori), a u 13 slučajeva BO nije izbrojao potpise birača pre nego što su otvorene glasačke kutije. Pored toga, na 13 posmatranih mesta, BO su imale poteškoća da usklade broj glasačkih listića u glasačkoj kutiji sa brojem štampanih listića; a na 21 biračkom mestu BO su imale poteškoća da usklade zapisnike o rezultatima. Zapisnik o radu je potpisan unapred od strane članova BO u 12 slučajeva, što je suprotno procedurama, a u 15 slučajeva birački materijal nije ispravno spakovan ni zapečaćen na kraju procesa brojanja. U 26 posmatranih slučajeva, zapisnici o radu biračkih odbora nisu bili istaknuti na ulazu u biračka mesta, kako je propisano zakonom, čime se negativno utiče na transparentnost.

Prvih nekoliko sati posmatran je tabelarni prikaz u 91 LIK i ocenjen je pozitivno, osim u 3 slučaja. Negativne ocene se uglavnom tiču slučajeva nepoštovanja procedura prilikom prijema zapisnika o rezultatima BO, kao i slučajeva ograničene transparentnosti u procesu tabelarnog prikazivanja. U 32 slučaja došlo je do neslaganja u zapisnicima o radu tokom preuzimanja biračkog materijala LIK, te su LIK u 16 slučajeva usvajale rešenje o ispravljanju zapisnika na osnovu pregleda biračkom materijala. MMPI posmatrači su prijavili da je došlo do gužve na biračkim mestima u 9 LIK, a primećene su tenzije ili nemir u 3 slučaja.

Čim su se zatvorila birališta, RIK je počeo da objavljuje rezultate izbora po biračkim mestima. Premijerka Ana Brnabić je proglasila pobedu SNS-a u 21.30 časova, a pobeda vladajuće stranke je proglašena na osnovu projekcija nezvaničnih rezultata. Ubrzo nakon toga, predsednik RIK-a održao je konferenciju za novinare i podelio delimične preliminarnе rezultate izbora. Na osnovu informacija sa sajta RIK-a, procenjena izlaznost birača do jutarnjih časova 18. decembra bila je 58,58%.

*Engleska verzija ovog izveštaja je jedini zvanični dokument.
Dostupan je nezvanični prevod na srpskom jeziku.*

PODACI O MISIJI & IZRAZI ZAHVALNOSTI

U Beogradu, 18. decembra 2023. godine – Ovo saopštenje o preliminarnim nalazima i zaključcima je rezultat zajedničkih napora i uključuje Kancelariju OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (KDILJP), Parlamentarnu skupštinu OEBS-a (PS OEBS), Parlamentarnu skupštinu Saveta Evrope (PSSE) i Evropski parlament (EP). Procena je napravljena da bi se utvrdilo da li su izbori sprovedeni u skladu sa obavezama OEBS-a i drugim međunarodnim obavezama i standardima za demokratske izbore i u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom. Ova procena je data kako bi se ustanovilo da li su izbori bili u skladu sa obavezama OEBS-a i ostalim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora i u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom.

Predsedavajući OEBS-a imenovao je gospodina Rajnholda Lopatku za specijalnog koordinatora i lidera kratkoročne posmatračke misije OEBS-a. Gospođa Fara Karimi predvodi delegaciju PS OEBS-a, gospodin Stefan Šenah delegaciju PSSE i gospodin Klemen Grošelj predvodi delegaciju EP. Ambasador Albert Jonson je šef posmatračke misije KDILJP-a, koja je započela sa radom 16. novembra.

Svaka od ovih institucija uključenih u Međunarodnu misiju za posmatranje izbora (MMPI) je podržala Deklaraciju o načelima međunarodnog posmatranja izbora iz 2005. godine. Ovo saopštenje o preliminarnim nalazima i zaključcima dostavlja se pre završetka izbornog procesa. Konačna procena izbora zavisice, delimično, od sprovođenja preostalih faza izbornog procesa, uključujući prebrojavanje, tabelarni prikaz i objavljivanje rezultata, kao i postupanje sa mogućim prigovorima ili žalbama nakon izbornog dana. KDILJP će objaviti sveobuhvatan završni izveštaj, uključujući preporuke za potencijalna unapređenja, otprilike dva meseca nakon završetka izbornog procesa. Parlamentarna skupština OEBS-a će svoj izveštaj predstaviti na sledećem sastanku. Parlamentarna skupština Saveta Evrope će svoj izveštaj predstaviti na svom polugodišnjem zasjedanju u januaru 2024. godine. Evropski parlament će predstaviti izveštaj na sledećem sastanku delegacije za odnose sa Srbijom.

KDILJP posmatračku misiju čini ukupno 11 stručnjaka u glavnom gradu i 30 dugoročnih posmatrača koji su raspoređeni širom zemlje. Na dan izbora, raspoređen je 361 posmatrač iz 45 zemalja, uključujući 30 dugoročnih i 201 kratkoročnog posmatrača koje je rasporedila KDILJP, a među njima su i predstavnici delegacije Parlamentarne skupštine OEBS-a koju čini 71 član, predstavnici delegacije PSSE koju čine 23 člana i delegacije Evropskog parlamenta od 13 članova. Otvaranje izbora je posmatrano na 135 biračkih mesta a glasanje je posmatrano na 1.208 biračkih mesta širom zemlje. Prebrojavanje je posmatrano na 117 biračkih mesta, a tabelarni prikaz u 91 lokalnoj izbornoj komisiji.

Posmatrači žele da zahvale državnim organima Republike Srbije na pozivu da posmatraju izbore, kao i Republičkoj izbornoj komisiji i Ministarstvu spoljnih poslova na podršci. Takođe izražavaju zahvalnost drugim državnim institucijama, političkim strankama, medijima i organizacijama civilnog društva, kao i predstavnicima međunarodne zajednice na saradnji.

Za dodatne informacije, molimo vas da se obratite sledećim osobama:

- Ambasador Albert Jonson, šef MPI KDILJP-a, u Beogradu (+381 61 616 7773);
- Katja Andruš, portparolka KDILJP-a (+48 609 522 266), ili Ksenija Dašucina, savetnica za izbore KDILJP-a, u Varšavi (+48 603 793 786);
- Net Peri, direktor komunikacija PS OEBS-a (45 60 10 81 77);
- Silvija Afholder, koja vodi odeljenje za posmatranje izbora i podršku PSSE (+33 760197505)
- Rafela Luiz, administratorica, Evropski parlament (+32 477 85 52 67)

Adresa MPI KDILJP-a:

Zgrada TLD u Beogradu, 4. sprat
Bulevar kralja Aleksandra 18
11000 Beograd, Srbija

e-pošta: office@odihr-serbia.org

veb sajt: www.osce.org/odihr/elections/serbia/556500